

PÉNZÜGYI SZERVEZETEK
ÁLLAMI FELÜGYELETE
HUNGARIAN FINANCIAL
SUPERVISORY AUTHORITY

A tőkemegfelelés belső értékelési folyamata (ICAAP)

ÚTMUTATÓ A FELÜGYELT INTÉZMÉNYEK RÉSZÉRE

2008. január

Az útmutató megírásában részt vettek:

Szponzor: Mérő Katalin, Varga Csaba
Koordinátor: Matusek Judit

Csoporttagok:

Baracsi Lóránt
Dr. Bede Sándor
Csordás Katalin
Gyenese János
Horváth Mónika
Kádár Csaba
dr. Kardosné Vadászi Zsuzsanna
Krekó Béla
Magyari Gábor
Pesel Andrea
Seregdi László
Szakál Gyöngyvér
Szegedi Sándor
Takács Erika
Temesvári Márta
Vincze Endre
Wittmann Katalin

Külön köszönet a Kézikönyv elkészítéséhez, illetve a munkaanyagok véleményezéséhez az MNB munkatársaitól, Szombati Anikótól és Czajlik Istvántól, kapott segítségéért.

I. Bevezetés	5
II. Általános elvárások - Alapelvek	9
III. Az ICAAP összetevői.....	13
III.1 A belső tőkeellátottság biztosításának stratégiája – kockázati stratégia	13
III. 2. Lényeges kockázatok értékelése	14
III.2.1 Az 1. pillérben fedezett kockázatok	14
III. 2.1.1 Hitel kockázat.....	14
III.2.1.2 Működési kockázat.....	15
III.2.1.3 Piaci kockázat.....	17
III. 2.2 Az 1. pillérben nem teljesen fedezett kockázatok	19
III.2.2.1 Reziduális kockázat.....	19
III.2.2.2 Értékpapírosítás kockázata	20
III.2.2.3 Modellezési kockázat	20
III. 2.3. A 2. pillérben lefedett kockázatok	20
III.2.3.1 Hitelezés koncentrációs kockázata.....	20
III.2.3.2 Ország-kockázat	23
III.2.3.3 Banki könyv kamatláb kockázata.....	25
III.2.3.4 Likviditási kockázat	27
III.2.3.5 Elszámolási kockázat (settlement risk)	29
III.2.3.6 Egyéb lényeges kockázatok	32
III. 2.4 Külső tényezők figyelembe vétele - Tőketervezés	34
III.3. Tőkeszükséglet meghatározása	36
IV. Stressz teszt	40
V. Belső irányítás (Internal Governance).....	41
V.1 Alapelvek.....	41
V.2 Felelős belső irányítás	42
V.4 Kockázatkezelési rendszer, monitoring és ellenőrzés	47
VI. Az ICAAP megfelelés egyedi és csoport-szinten	49
VII. Kis intézmények belső tőkeszükséglet számítására vonatkozó felügyeleti elvárások.....	54
VIII. Az ICAAP implementációs folyamat.....	58
IX. Dokumentum-lista.....	59

Rövidítések

AIRB	Advanced Internal Rating Based Approach	belső minősítésen alapuló módszer fejlett változata (PD, LGD, CCF becslés)
AMA	Advanced Measurement Approach	fejlett mérési módszer (működési kockázat)
ALCO	Asset Liability Committee	Eszköz-Forrás Bizottság a likviditási kockázat menedzselésére
ASA	Alternative Standardised Approach	alternatív sztenderd módszer (működési kockázat)
BCM	Business Continuity Management	üzletmenet-folytonosság menedzsment
BIA	Basic Indicator Approach	alapmutató módszer (működési kockázat)
CEBS	Committee of European Banking Supervisors	Európai Bankfelügyeleti Bizottság
CCP	Central Counterparty	elszámolóház
CRD	Capital Requirement Directives	2006/48/EC (módosított 2000/12) és 2006/49/EC (módosított 93/6) direktívák
DVP	Delivery versus Payment	szállítás fizetés ellenében
FIRB	Foundation Internal Rating Based Approach	belső minősítésen alapuló módszer alap változata (PD becslés)
ICAAP	Internal Capital Adequacy Assessment Process	a tőkemegfelelés belső értékelési folyamata
IRB	Internal Rating Based Approach	belső minősítésen alapuló módszer
SD	Settlement day	teljesítési határidő
SREP	Supervisory Review and Evaluation Process	Felügyeleti felülvizsgálati és értékelési folyamat
RVP	Receive versus Payment	készhez vétel fizetés ellenében
TSA	Standardised Approach	sztenderd módszer (működési kockázat)
VAR	Value at Risk	kockázatotott érték

I. Bevezetés

Az új tőkekövetelmény (CRD) szabályainak bevezetésével kapcsolatos feladatok keretében felügyeleti feladat egy olyan útmutató elkészítésére, amely tartalmazza a tőkemegfelelés (az intézmény által elvégzendő) belső értékelési eljárásának lépéseit, a figyelembe veendő főbb kockázati elemeket, iránymutatást ad a direktíva rendelkezéseinek tartalmi értelmezésére, ismerteti a felügyelet álláspontját: milyen tartalmú anyagokat vár a belső tőkeszükséglet számítás bemutatására, milyen elvek alapján fogja megvizsgálni a beadott dokumentációt, információkat.

Az intézményeknek az 1. pillér keretében a hitelezési, piaci és működési kockázatra meghatározott minimum tőkekövetelményen túl a 2. pillér keretében saját belső eljárásuk szerint is kell tőkekövetelményt számítaniuk. A belső mérés módszere eltérhet és általában el is tér majd a szabályozás által meghatározott, a minimális tőkeszükséglet számításához alkalmazott mérési módszerektől. Mivel a 2. pillérben az intézmény összes releváns kockázatára kell tőkekövetelményt számítania, így az intézmény belső tőkeszámítás eredménye magasabb lehet, mint a minimum szabályozói tőkekövetelmény, azaz a 2. pillérben addicionális tőkekövetelmény jelenik meg. A másik esetben, amennyiben az intézménynek a belső tőkeszámítás alapján nem indokolt többlet tőkét tartania és erről a Felügyelet is meggyőződött, úgy a szükséges tőkekövetelmény megegyezik a szabályozói tőkekövetelménnyel, azaz az 1. pillérben számított minimum tőkekövetelménnyel¹. Az intézmény tőkekövetelménye tehát a két számítási eredmény közül a magasabb érték lesz.

ICAAP: a hitelintézetek és befektetési vállalkozások (továbbiakban intézmények) új tőkekövetelmény számítását szabályozó hazai és EU előírások valamennyi hitelintézet és befektetési vállalkozás számára kötelezővé teszik egy olyan **belső tőkeszükséglet számítási eljárás** kifejlesztését, amelynek célja annak felmérése, hogy az intézmény saját számításai alapján mekkora összegű tőkekövetelményt tart szükségesnek az általa vállalt és felmerülő kockázatok fedezésére².

A belső tőkeszükséglet számítás (ICAAP) tehát egy olyan eljárás, amely biztosítja azt, hogy a (mind a felügyelési, mind az irányítási funkciót ellátó) vezető testület(ek)

- megfelelően azonosítja(k), méri(k), összesíti(k) és monitorozza(k) az intézmény kockázatait,
- az intézmény lényeges kockázatainak fedezéséhez megfelelő, a belső szabályok szerint meghatározott tőkefedezettel rendelkezik,
- megfelelő kockázatkezelési rendszert működtet(nek), és azt folyamatosan fejleszti(k).

A belső tőkeszámítás **a CRD hatálya alá tartozó valamennyi intézményre vonatkozik**, tehát nemcsak azon intézményeknek kötelező, amelyek valamely fejlett módszert vezetnek be a hitel, működési, vagy piaci kockázat mérésére.

¹ A CRD nem engedi meg a gazdasági tőkeszámítást a minimum tőke-számítására.

² 2006/48/EK 123. cikk

Az ICAAP alkalmazása a CRD-szerinti minimum tőkekövetelmény-számítás bevezetésével **egyidejűleg** történik, azaz legkésőbb 2008. január 1.-től kötelező az alkalmazása.

SREP³: A CRD 2. pillérje rendelkezéseket tartalmaz a tőkehelyzet felügyeleti felülvizsgálatára⁴ vonatkozóan, amely annak megválaszolására vonatkozik, hogy az intézmények által alkalmazott stratégia, szabályzatok, kialakított folyamatok, eljárások és mechanizmusok alapján elegendő tőkével rendelkezik-e az általa felvállalt kockázatok fedezésére. A felügyeleti felülvizsgálati folyamat részei közé tartozik az intézmény lényeges kockázatoknak való kitettségének (kockázati profiljának) felülvizsgálata, a belső irányítási és a belső tőkeszükséglet számítási eljárás megfelelőségének és megbízhatóságának vizsgálata, valamint a törvényi szabályozás minimumkövetelményei teljesülésének vizsgálata. A felülvizsgálathoz elsődlegesen az szükséges, hogy az intézmény mutassa be az alkalmazott módszereit, számításait.

A felügyeleti felülvizsgálat négy nemzetközileg elfogadott alapelven alapul:

- I. A bankok saját kockázat és tőkemegfelelés mérése: A bankoknak kockázati profiljuknak megfelelő tőkemegfelelési mérési folyamattal és a tőkeszint fenntartására irányuló stratégiával kell rendelkezniük.
- II. A banki belső eljárások felügyeleti felülvizsgálata: A felügyeleti hatóságnak a bankok belső tőkemegfelelési számításait és a tőkére vonatkozó stratégiáját vizsgálnia és értékelnie kell. Ugyanez vonatkozik a bankok azon képességére, hogy a szabályozói tőkerátájuknak való megfelelést figyelemmel kísérik, és betartását biztosítsák. A felügyeletnek intézkedéseket kell tennie, ha a banki eljárásokat nem tartják megfelelőnek.
- III. Tőke a szabályozói minimumszint felett: A felügyelő hatóságoknak a bankoktól el kell várniuk, hogy a szabályozói szintnél magasabb minimumtőkével működjenek. A felügyeleti hatóságoknak képesnek kell lenniük arra, hogy a bankoktól a minimumnál magasabb tőkeszint biztosítását megköveteljék.
- IV. Felügyeleti beavatkozás: A felügyeleti hatóságoknak időben be kell avatkozniuk, hogy a tőkeszint minimum alá esését megakadályozzák, és gyors korrekciós intézkedéseket kell tenniük, ha a tőkeszintet nem tartják be, vagy nem pótolják.

ICAAP-SREP dialógus: A tőkemegfelelés értékelésének az intézmény és a felügyelet közötti párbeszéd eredményének kell lennie, azaz a két folyamat (belső értékelés és a felügyeleti felülvizsgálat) a párbeszéd során összekapcsolódik. A Felügyelet és az intézmény párbeszéde arra irányul, hogy összevesse a felügyeleti elvárásokat és az intézmény által az ICAAP lefolytatásakor figyelembe vett kockázatokat, módszertant. A párbeszéd intenzitása és gyakorisága függ attól, hogy milyen összetett az adott intézmény tevékenysége, milyen nagyságrendű a tevékenysége, illetve mekkora különbség mutatkozik az intézmény és a felügyelet tőkekövetelmény értékelése között. A CEBS GL03 a párbeszéd négy fő elemét határozza meg:

1. 1. pillér kockázatai

³ Supervisory Review and Evaluation Process

⁴ 2006/48/EK 124. cikk

2. 1. pillérben nem teljesen fedezett kockázatok (pl. hitelkockázat maradék kockázata a kockázatcsökkentő technikából eredően, értékpapírosítási kockázat, modellkockázat)
3. 2. pillérben fedezendő kockázatok (banki könyv kamatkockázata, koncentrációs kockázat, stb.)
4. Külső tényezők (gazdasági és szabályozói környezetből eredő kockázatok, az intézmény üzleti teljesítményének alakulásából eredő kockázatok)

A SREP során a felügyelet a fenti négy elem vizsgálatát követően áttekinti az intézmény belső irányítását.

Az egyes kockázatok besorolása nem mindig egyszerű, mert egy-egy kockázat több kockázati kategóriába is besorolható⁵. A Felügyeletnek azt kell értékelnie, hogy az intézmény az összes kockázatot valamilyen módon figyelembe vette, azaz a kockázatok teljes körét lefedi az ICAAP. Az is követelmény, hogy a kockázatok besorolása legyen egyértelműen megfeleltethető, azaz legyen egyértelmű, hogy az intézmény az adott kockázatot hol és milyen mértékben vette figyelembe.

Az ICAAP-SREP párbeszéd során a Felügyelet értékeli az intézmény tőke megfelelés belső értékelési eljárásait, és az intézmény pénzügyi helyzetére, prudenciális problémáira való tekintettel a felügyeleti intézkedések keretében írja elő a többlet tőkekövetelményt.

Jelen útmutató csak alapelveket fogalmaz meg, mivel a belső tőkeszükséglet számítására vonatkozó elvárások mértéke függ az adott intézmény típusától, méretétől és tevékenységének összetettségétől, ezért nem adható minden intézményre egységes és egyformán alkalmazható módszer. Az elvárásoknak való megfelelés számonkérésekor is a felügyelet az arányosság elvét szem előtt tartva jár majd el.

Ahogy a szabályozói tőke számítására vonatkozó módszer-választás is, ugyanígy a belső tőkeszükséglet számítások módszerének kialakítása is az intézményekre van bízva. A rendszer kidolgozásáért valamint a tőkekövetelmény számítás minőségéért elsősorban az intézmény vezetése a felelős. Ez a felelősség akkor is megmarad, amennyiben az intézmény a belső tőkeszükséglet számítási folyamatainak kidolgozását csoport-szinten végzi.

A tőke megfelelés belső értékelési folyamata az alábbi öt részterületre bontható⁶:

- Megalapozott tőkeelemzés – a kockázatok és a szükséges tőke összekapcsolására szolgáló folyamatok
- Átfogó kockázatelemzés – a lényeges kockázatok feltárása és értékelése
- Igazgatóság és a felső vezetés megfelelő átlátása és irányítása
- Monitoring és jelentés – rendszeres jelentési struktúra kialakítása az intézmény kockázati profiljáról, tőkehelyzetéről
- Belső ellenőrzési mechanizmusok– belső kontroll rendszerben történő független felülvizsgálat

⁵ Pl. Egyes kockázatok csak a szabályozás miatt kerülnek a 2. pillérben kezelendő kockázatok közé: koncentrációs kockázat, országgkockázat, banki könyv kamatkockázata, illetve az 1. pillérben nem teljesen lefedett kockázatok értékelése is nehézséget jelent (pl. reziduális kockázatból mi az amit pl. a haircut-okkal az intézmény már lefedett)

⁶ Bázeli ajánlás 727. pontja

A belső eljárásrend felügyeleti vizsgálata nemcsak a tőkeszámítás módszertanát, a tőke nagyságát vizsgálja, mert a prudenciális működést nem helyettesíti a tőke, hanem kiemelten fontos a belső eljárások megfelelésének értékelése, azaz a belső limitek, kontroll-eljárások, kockázatkezelés, belső irányítás összhangja, hatékonysága⁷ is. A 2. pillérben a tőkekövetelmény számításnak nemcsak az a célja, hogy az intézmény többlet tőkét képezzen, hanem az is, hogy ösztönözze az intézményeket, hogy tudatosabb, hatékonyabb kockázatkezelési technikákat alkalmazzanak kockázataik feltárására, mérésére, kezelésére, illetve hogy ezek egy folyamatba ágyazódva részét képezzék az intézmény mindennapi működésének.

Az intézménynek alkalmaznia kell ezeket az eljárásokat és szükség szerint be is kell tudnia bizonyítani a Felügyeletnek azok hatékony működését. A belső tőkeszükséglet számítási rendszer bevezetése természetesen nem feltétlen jelenti az intézmény által belső használatra alkalmazott tőkeszámítási módszerek megváltoztatását amennyiben azok addig is kielégítően működtek és megfeleltek a CRD elvárásainak. A nagyobb, komplexebb intézmény esetén elfogadható, ha a kockázatok számszerűsített értékét az ICAAP során nem a szavatoló tőkéjével, hanem egy általa definiált tőkeelemekkel veti össze⁸.

Gazdasági tőke (gazdaságilag szükséges tőke) azt a tőkenagyságot jelenti, amely az intézmény által végzett üzleti tevékenységek, illetve kockázatok fedezéséhez szükséges. A gazdasági tőke számítás a tevékenységekkel járó lehetséges veszteségeknek statisztikai vagy valószínűségi becslését jelenti egy, az intézmény által meghatározott valószínűségi szint mellett, meghatározott (általában egy éves) időhorizontra vetítve. Ezért a tőkemegfelelés értékeléséhez előretekintőbb, mint más módszerek. Az intézmény vezetése a valószínűségi szintet gyakran az elérni kívánt külső minősítéstől függően határozza meg. Egy meghatározott kockázati típushoz kapcsolódó gazdasági tőkét a vállalkozások sokszor azokkal a forrásokkal vetik össze, amelyek az adott kockázati típus fedezéséhez felhasználhatók, amely a saját tőkéjétől vagy a szavatoló tőkéjétől különböző összetételű is lehet. Ilyen esetben a gazdasági tőkeszámítás módszertanát és megalapozottságát a Felügyelettel ismertetni kell.

Az útmutatóban leggyakrabban használt két kifejezés a **tőke** és a **kockázat**. A tőkét a nem várt veszteségeket fedező puffer szerep, az intézményi működés biztonsága szempontjából vizsgálja⁹, a tőkekövetelmény fogalmát pedig valamely kockázati mérték alapján meghatározott tőkeszükségletként értelmezi.

Az útmutató külön kitér a kisebb intézményekre vonatkozó szempontokra (arányosság elve), mivel azok kockázati profilja eltér a komplexebb intézményekétől, relatív piaci részesedésük

⁷ Bázeli ajánlás 723. pontja

⁸ A gazdasági tőkét a nagyobb intézmények összevetik egyrészt a szabályozás által előírt szavatoló tőkeszükséglettel, másrészt azzal a tőkefedezettel, amelyet az intézmény saját maga számára tőkeként határoz meg. Ez lehet a saját tőke, a rating cégek által alkalmazott korrigált saját tőke vagy egyéb módon meghatározott tőke. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szabályozásban rögzített minimumkövetelményeket nem kell teljesíteni. Lásd részletesebben a tőkeszámítás c. fejezetet.

⁹ Kockázat fogalmát explicite a bázeli ajánlás és a CRD sem definiálja, de általában tőkével kapcsolatban a nem várt veszteséget értik alatta. Ettől függetlenül igaz azonban, hogy mind a tervezésnél, mind a tőkemegfelelés vizsgálatánál a teljes veszteséget kell szembeállítani az értékvesztés, céltartalék és tőke összegével. Akkor elegendő csak a nem várt veszteség és a tőke megfelelését vizsgálni, ha biztosak lehetünk abban, hogy az értékvesztés és céltartalékképzés fedezetet nyújt a várható veszteségekre.

kicsi és a költség-hatékonyság miatt várhatóan egyszerűbb kockázatmérési technikákat alkalmaznak. Szintén külön fejezetben kerül sor a csoportszintű szempontok kifejtésére.

Az útmutató kidolgozása elsősorban a CRD, a bázeli ajánlás¹⁰ vonatkozó cikkelyein és a CEBS¹¹ ebben a témában kiadott ajánlásain alapul. Az útmutató forrásmunkáihoz tartoznak a társfelügyelet, elsősorban az EU területén működő felügyelet honlapján hasonló témában közzétett anyagai is. (A felhasznált, illetve hivatkozott források felsorolása az 1.-2 sz. mellékletben található)

A validáció és az ICAAP felülvizsgálat kapcsolata:

Bár belső tőkeszámítás valamennyi CRD hatálya alá tartozó intézményre vonatkozik, nemcsak azon intézményeknek kötelező, amelyek valamely fejlett módszert vezetnek be, a hitelkockázat fejlett módszereinek engedélyezése kapcsán a Felügyelet a use teszt (a becslési paraméterek figyelembe vétele a banki döntési folyamatokban), stressz teszt vizsgálata során vizsgálhatja az IRB és ICAAP kapcsolatát. Ugyanakkor az ICAAP megfelelésének vizsgálata nem része a validációnak és a fejlett módszer engedélyezését az ICAAP megfelelése nem befolyásolja.

II. Általános elvárások - Alapelvek

Az alábbiakban a CEBS GL 03-as ajánlásában¹² kidolgozott általános ICAAP alapelveket (principles) ismertetjük. A következőkben felsoroljuk, és részletesen magyarázzuk azt a 10 alapelvet, amelyeknek útmutatóul kell szolgálniuk minden intézmény számára belső tőkeszükséglet számítási rendszerük kialakításánál.

ICAAP 1: Minden intézménynek rendelkeznie kell olyan belső eljárással, amely értékeli a kockázati profiljához igazodó tőkemegfelelését (ICAAP).

Minden intézménynek rendelkeznie kell megfelelő vállalatirányítási és kockázatkezelési folyamatokkal, ideértve a stratégiát, valamint az adott intézmény tevékenységével, kockázataival összhangban levő tőkeszint elérésére és fenntartására irányuló folyamatokat is. Ennek teljesülése vizsgálható csoport- és egyedi szinten is (lásd később).

ICAAP 2: Az ICAAP az adott intézménynek a felelőssége.

- A tőkemegfelelés belső értékelési eljárásának kidolgozása és a belső tőke-célok meghatározása az intézmény felelőssége, amely megfelel a kockázati profiljának és a működési környezetének.
- Az ICAAP-ot az intézmény a körülményeihez és a szükségleteinek megfelelően alakítja ki, azokat az inputokat és definíciókat használva, amelyeket az intézmény normális körülmények között a belső céljaira is használ.
- Az eljárásnak igazolhatóan meg kell felelni a felügyeleti elvárásoknak is.

¹⁰ Bázeli ajánlás: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards - A Revised Framework

¹¹ Committee of European Banking Supervisors

¹² Guidelines on Supervisory Review Process

- Az ICAAP bármely részének külső szereplő részére történő átadásának meg kell felelni a CEBS kiszervezésről szóló ajánlásának¹³. A kiszervezés szintjére való tekintet nélkül az intézménynél marad az ICAAP-ért való felelősség, kifejezve az intézmény sajátos helyzetét, és a kockázati profilját¹⁴.

ICAAP 3: Az alkalmazott belső tőkeszükséglet számítási módszernek jól kidolgozottnak és dokumentálnak kell lennie. Az intézmény vezető testülete mind irányító, mind felvigyázó funkciójában felelős a megfelelő ICAAP működésért, azok jóváhagyásáért, továbbfejlesztéséért.

- Az ICAAP bevezetéséért és megtervezéséért való felelősség a vezetői testületé (mind a felvigyázói, mind pedig az irányítási funkcióban). A vezető testületek szintjén a felvigyázói funkciónak kell jóváhagyni az ICAAP fogalmi tervét, elvi háttérét, (a minimum, az átfogó, és az általános módszertant, valamint a célokat). A technikai részletek kidolgozása a menedzsment feladata.
- A vezető testület (mind a felvigyázói, mind pedig irányítási funkciójában) felel a tőketervezés és tőkemenedzsment integrálásáért az intézmény kockázatkezelési kultúrájába és szemléletébe.
- Az intézménynek az ICAAP-jának (azaz a módszertanok, feltételezések, eljárások) és a tőke politikájának a belső előírásoknak megfelelően dokumentálnak kell lennie, és az intézmény felső szintjén (vezető testület, mindkét funkció tekintetében) kell jóváhagyni, felülvizsgálni.
- Az ICAAP-nak az eredménye jelenjen meg a vezető testületnek (mind a felvigyázói, mind irányítási funkció) szóló jelentésekben.

ICAAP 4: Az ICAAP az intézmény irányítási és döntéshozatali folyamatainak integrált részét kell, hogy képezze.

Az ICAAP-nak szerves/elválaszthatatlan részét kell képeznie az intézmény irányításának, hogy segítse a vezető testületeket a működésében rejlő jelentős kockázatok folyamatos értékelésében. A tevékenység összetettségétől függően ez jelentheti azt, hogy az ICAAP alapján történik az üzletágak közötti tőkeallokáció, alakulnak ki a növekedési tervek, illetve akár az egyedi hiteldöntésekben is szerepet kaphat. Azonban a kisebb intézményeknél is fontos, hogy a mind az üzleti, mind pedig a banküzemi területen már a döntéshozatali folyamatban meg kell jelennie az ICAAP szempontoknak.

ICAAP 5: Mivel az ICAAP folyamatokra, eljárásokra épül, ezért a megfelelő működését rendszeresen - legálább évente egyszer - felül kell vizsgálni.

- Az ICAAP felülvizsgálatot olyan rendszerességgel (de legalább évente egyszer) kell elvégezni, hogy biztosítva legyen a kockázatok megfelelő lefedettsége, és a tőkefedezet tükrözze az intézmény tényleges kockázati profilját.
- Az ICAAP -ot intézményen belül független belső felülvizsgálatnak kell alávetni.
- Bármilyen változás az intézmény stratégiai fókuszában, üzleti terveiben, működési környezetében, vagy bármilyen olyan tényezőben, amely lényegesen befolyásolja az ICAAP feltételezéseit, vagy az ICAAP módszertant az ICAAP módosítását kell maga

¹³ Guideline on Outsourcing - CP 02 revised, CEBS 2006 december 14.

¹⁴ lásd ICAAP megfelelés csoport-szinten c. fejezetet

után vonnia. Az intézmény üzleti életében előforduló új kockázatokat fel kell ismerni, és be kell építeni az ICAAP-ba.

ICAAP 6: A belső tőkeszükséglet számítási folyamatnak kockázat-alapúnak kell lennie.

- Az intézmény tőkemegfelelése az intézmény kockázati profiljának függvénye. Az intézménynek olyan tőkecélokat kell meghatározni, amelyek megfelelnek a kockázati profiljának és a működési környezetének.
- Ezen felül az intézmény más szempontokat is beépíthet a tőke-tervezésbe, így például a megfelelő külső minősítés elérését, fenntartását, piaci reputációs szempontokat, stratégiai célokat.
- Az intézménynek egyértelműen meg kell határozni, hogy melyek azok a kockázatok, amelyeknek a mérhetősége biztosított és melyek azok, amelyeknél minőségi tényezők dominálnak; ahol a hangsúly a kockázatok kezelésén és a kockázatcsökkentő technikák alkalmazásán van.
- Azon intézmények, amelyek a 1. pillérbeli kockázatok (hitelezési, működési és piaci kockázatok) mérésére az egyszerűbb módszereket alkalmazzák, azoknál is követelmény, hogy a belső tőkeszükséglet számítási folyamat – és ehhez kapcsolódóan a főbb irányító és ellenőrző funkciók - az adott intézmény tényleges kockázataira épüljenek.

ICAAP 7: Az ICAAP-nak átfogónak, minden részletre kiterjedőnek (széleskörűnek) kell lenni.

- Az intézménynek rögzíteni kell minden lényeges (materiális) /jelentős kockázatot, amelynek ki van téve, még annak ellenére is, hogy nincs sztenderd a kockázati típusok kategorizálására, és nincs definíció a lényegességre. Az intézmény szabadon használhatja a saját terminológiáját, és definícióit, de ha szükséges megfelelő magyarázatot kell adnia a belső tőkemegfelelés értékelési folyamat által meghatározott tőkeszükséglet számításához és a minimális szavatoló tőkekövetelmény számításához alkalmazott fogalmak különbségeire. Például, ha az intézmény az ICAAP céljából olyan működési kockázati definíciót használ, amely különbözik az 1-es Pillér definíciójától, vagy az alkalmazott kamatláb-kockázat definíció magában foglalja mind a banki könyvi, mind pedig a kereskedési könyvi kockázatokat.
- A belső tőkeszükséglet számítási folyamatnak átfogónak kell lennie és a folyamatban valamennyi releváns kockázatot figyelembe kell venni, így különösen:
 - az 1. pillérben szereplő hitelezési, működési és piaci kockázatot, az ICAAP –ben az 1. pillértől eltérő kezelésüket is beleértve.
 - az 1. pillérben szereplő, az egyszerűbb módszerekkel kellően le nem fedett kockázatot (pl. a fedezetek érvényesíthetőségében rejlő reziduális kockázatok),
 - a 2. pillérben szereplő kockázatokat (likviditási kockázat, banki könyv kamatkockázata, koncentrációs kockázat, stratégiai és reputációs kockázat),
 - az intézményen kívül álló kockázati tényezők (szabályozási, gazdasági, üzleti környezet) kockázatait.

ICAAP 8: Az ICAAP-nak előrettekintőnek (jövőorientátnak) kell lenni.

- Az ICAAP-nak figyelembe kell venni az intézmény stratégiai tervét, és azt, hogy az hogyan kapcsolódik a makrogazdasági tényezőkhöz. Az intézménynek ki kell fejleszteni egy belső stratégiát a tőkeszint fenntartására, amelynek ki kell terjednie olyan tényezőkre, mint például a hitelnövekedési várakozások bemutatására, a jövőbeni tőkeemelés lehetséges forrásaira, a tervezett osztalékpolitikára, az 1-es Pillérben lefedett kockázatok mérésakor kialakuló esetleges prociklikus hatásokra.
- Az intézménynek egy világos és jóváhagyott tőketervvel kell rendelkezni, amely meghatározza a célokat és a célok eléréséhez szükséges időhorizontot, a tőketervezés eljárását, és a tervezésért felelős személyek megnevezését. A tőketervnek be kell mutatnia, hogy az intézmény hogyan tervezi kezelni azokat a nem várt helyzeteket, amik azonnali beavatkozást (pl. tőkeemelést, a kockázati kitettségek leépítését vagy kockázatcsökkentő technikák alkalmazását) igényelnek.

ICAAP 9: Az ICAAP-nak megfelelő mérési és értékelési eljárásokon kell alapulni.

- Az ICAAP-nak a kockázatok megfelelő mérésén és értékelésén kell alapulnia, de nincs egyetlen helyes ICAAP módszer. Az arányosság elvének érvényesítésével többféle eljárás is elfogadható¹⁵. Nem elvárás, hogy az intézmények gazdasági tőkeszámítási modelleket¹⁶ alkalmazzanak, de ugyanakkor a komplex, sokrétű tevékenységet folytató nemzetközi intézményektől azonban szofisztikáltabb kockázatkezelési és mérési eljárások kialakítását, alkalmazását várja el a Felügyelet.
- Egyes kockázati elemek számítása nehézségbe ütközhet, ezekre becslési eljárás is alkalmazható, de releváns kockázati elem tőkeszükséglete nem hagyható el akkor sem, ha annak tőkeszükséglete nehezen megbecsülhető.
- Fontos, hogy az intézmények ne támaszkodjanak kizárólag a kvantitatív módszerek eredményeire az ICAAP során, hanem alkalmazzanak kvalitatív megfontolásokat és prudens vezetői becsléseket is a modellekhez használt adatokkal és a modellek eredményeivel kapcsolatban.

ICAAP 10: Az ICAAP-nak egy elfogadható végeredményt kell eredményezni.

Az ICAAP-nak a teljes tőkeszükségletre vonatkozó számot és az azt alátámasztó értékelést kell adnia. A tőkemegfelelés belső értékelési eljárásának ésszerű eredményre kell vezetnie - magyarázatot kell tudni adni az összes számottevő kockázatot fedő ICAAP eredmény és a szabályozói tőkekövetelmény (1. pillér) közti egyezőségekre és eltérésekre. Abban az esetben, ha a felügyeleti felülvizsgálati folyamatban a felügyeleti elvárás és az intézmény tőkeszükséglet-számítása között jelentős eltérés mutatkozik, akkor az intézménynek meg kell tudnia indokolnia az általa alkalmazott módszer megfelelőségét, teljeskörűségét.

¹⁵ „Összegző” módszer: Pillér 1. kockázatokra és a további intézmény-specifikus kockázatokra addicionálisan képzett tőke összege. „Építő” kocka módszer: az az intézmény, amelyik ezt a módszert választja, külön-külön méri fel valamennyi 1-es és 2-es pillér szerinti, valamint külső tényezőkből származó kockázatokat és összegzi a kockázati típusokra egyenként számított tőkeszükségleteket. „Komplex” módszerek: a legfejlettebb hitelintézetek által alkalmazott belső kockázati modellek, amelyek tranzakció alapúak és számolnak a kockázatok közötti korrelációs hatásokkal.

¹⁶ Economic Capital Model.

III. Az ICAAP összetevői

III.1 A belső tőkeellátottság biztosításának stratégiája – kockázati stratégia¹⁷

A belső tőkeszükséglet számítási rendszer tervezése során az intézménynek ki kell alakítania a kockázatokhoz és a kockázatkezeléshez való viszonyát, amit a felső vezetés által kialakított, és a vezető testületek által jóváhagyott kockázati stratégiában kell összefoglalnia. A kockázati stratégiát rendszeresen felül kell vizsgálni, tartalmát pedig a szervezeten belül ismertté kell tenni, hogy a szervezet alkalmazkodni tudjon a megfogalmazott elvekhez. A dokumentum kiterjedtségét és mértékét az intézmény méretével és tevékenységével összhangban kell kialakítani.

A dokumentum a következő témakörökre terjedhet ki:

- kockázatvállalási politika,
- kockázati étvágó, kockázatvállalási hajlandóság,
- kockázati szerkezet,
- kockázat kezelés felépítése, szervezeten belüli elhelyezkedése.

Kockázatvállalási politika

A kockázatvállalási politika összefoglalja az intézmény kockázatvállalási és kockázatkezelési elveit, tartalmazza azokat a szabályokat, kockázatkezelési célokat, amelyeket a vezetés megfogalmaz, és az egész szervezeten belül elvárja egységes alkalmazásukat.

Ilyen elvek lehetnek például:

- a prudens kockázatvállalás elve,
- az elfogadott legjobb piaci gyakorlat alkalmazásának elve,
- az érdekkonfliktusok kezelésére/elkerülésére kialakított elvek,
- az új tevékenységek, üzletágak, termékek indításakor kockázatkezelési szempontok figyelembe vétele.

A kockázatvállalási elvek az egyes kockázati kategóriák szempontjából is megfogalmazhatóak.

Kockázati étvágó

A kockázati stratégiában az intézménynek meg kell fogalmaznia kockázati étvágóját. A kockázati étvágó a kockázatvállalási hajlandóság, és kockázatvállalási képesség felmérésével határozható meg. A kockázati étvágó egyértelmű meghatározása alapfeltétele a konzisztens kockázati limitrendszer kialakításának, és alapja a tőketervezésnek. A meghatározásnál a következő tényezők kerülhetnek mérlegelésre:

¹⁷ GL03: Institutions should have a process for assessing their overall capital adequacy in relation to their risk profile and a strategy for maintaining their capital levels

- milyen típusú és milyen mértékű kockázatot képes felvállalni az intézmény, figyelembe véve, hogy mennyire képes/képes-e megérteni, kézben tartani adott/adott mértékű kockázatot. (pl. nagyvállalati vagy kisvállalati ügyfélkör)
- milyen típusú és milyen mértékű kockázatot szándékozik felvállalni, és milyen megtérülés várható belőle
- rendelkezik-e valamely területen komparatív előnnyel
- mekkora a tőkeszükséglete a tényleges kockázatoknak

A meghatározás tartalmazhat számszerűsíthető tényezőket, mint pl. a megcélzott ROE, szolvencia ráta, az egyes kockázatok tekintetében megfogalmazható számszerűsíthető limitek, portfólió megoszlások, fedezet politika, stressz helyzetek esetén felvállalt maximális veszteségek, elérni kívánt hitelminősítés, jövedelmezőségi célok és a jövedelmezőség elfogadható volatilitása, osztalék politika, stb. Tartalmazhat továbbá minőségi elemeket, mint a megcélzott ügyfélkör, termékkör, régiók, üzletágak, növekedési politika, terjeszkedési elképzelések, korlátok. Kitérhet azokra a területekre, ahol az intézmény kockázat tűrése minimális.

Kockázati szerkezet

Az elérni kívánt kockázati szerkezet az intézmény aktuális kockázati szerkezetének áttekintésével a kockázati étvágy kockázati típusokra és üzletágakra történő lebontásával határozható meg.

Az aktuális kockázati szerkezet elemzése meghatározhat olyan cselekvési irányokat, amellyel a kívánt kockázati szerkezet elérhető. A kockázati szerkezet fejlesztésének az üzleti szerkezetre, és üzleti stratégiára kell épülnie, így teremthető meg az összhang az üzleti stratégia és a kockázati stratégia között.

Az elérni kívánt kockázati szerkezet tehát az üzleti stratégiából és a kockázati étvágyból vezethető le.

A kockázat kezelés felépítése, szervezeten belüli elhelyezkedése

A kockázatvállalási elvek, a kockázati étvágy, és a kockázat szerkezetének kialakítását követően a kockázatkezelés felépítésének, szervezeten belül elfoglalt helyének, és folyamatának meghatározása szükséges.

III. 2. Lényeges kockázatok értékelése

III.2.1 Az 1. pillérben fedezett kockázatok

III. 2.1.1 Hitel kockázat

A hitelkockázat nagyon általános fogalom, amelynek csak szűkebb, nem-teljesítésként való értelmezése a bankhitel részleges visszafizetése, általánosan viszont azt a kockázatot jelenti, hogy egy szerződéses partner nem (vagy nem pontosan a szerződés feltételei szerint) teljesít.

Ide tartozik

- a már említett banki kölcsönökkel kapcsolatos nemfizetési kockázat,

- bizonyos (tipikusan kötvény) befektetések kockázata (a kifizetések nem a szerződésnek megfelelően történnek)
- partnerkockázat,
- a transzfer kockázat,
- (részben) a teljesítési kockázat.
- a viszontbiztosító nemfizetésének kockázata (bankokat közvetlenül nem érinti),
- reziduális kockázat

A nemfizetési kockázat esetében az 1. pillér még az AIRB esetén sem engedi meg „valódi” (portfolióhatásokat is tükröző) hitelkockázati modellek alkalmazását, melyekre a 2. pillér esetében lehetőség nyílik. Több ilyen modell kapható a „piacon” is (pl. Creditmetrics, Creditrisk+). Ezek drága, jelentős szakértelmet és adatokat igénylő módszerek, általában csak nagyobb intézmények esetén kifizetődőek és elég jelentős –bár a használat rövid története miatt nem pontosan ismert-modellkockázatot hordozhatnak¹⁸.

A CRD a banki könyvben szereplő kockázatvállalások hitelkockázatának szabályozói tőkekövetelmény számítására három megközelítést tesz lehetővé. A belső minősítéseken alapuló módszerek (internal ratings based approaches) – melynek két változata az úgynevezett alap- és fejlett módszer – alkalmazásához Felügyeleti engedély szükséges¹⁹. A harmadik, legegyszerűbb megközelítés pedig a sztenderd módszer (standardised approach).

A hitelkockázat kezelésére vonatkozó általános szabályok:

- A hitelnújtásnak megbízható és jól meghatározott kritériumokon kell alapulnia. A hitelek jóváhagyási, módosítási, megújítási és refinanszírozási eljárását egyértelműen kell szabályozni.
- A különböző hitelkockázatot hordozó portfóliók és kitétségek folyamatos nyomon követését és ellenőrzését, beleértve a problémás hitelek azonosítását és kezelését, illetve a megfelelő értékelési korrekciók végrehajtását és céltartalékok képzését hatékony rendszerek működtetésével kell végrehajtani.
- A hitelportfóliók diverzifikációjának a hitelintézet célpiacaihoz és átfogó hitelstratégiájához kell illeszkednie.

III.2.1.2 Működési kockázat

Működési kockázat²⁰ a nem megfelelő belső folyamatok és rendszerek, külső események vagy a személyek nem megfelelő feladatellátása miatt felmerülő, illetőleg jogszabály, szerződés vagy belső szabályzatban rögzített eljárás megsértése vagy nem teljesítése miatt keletkező, jövedelmezőséget és tőkehelyzetet érintő veszteségek veszélye (Hpt. módosítás tervezet szerint).

Az ezekkel összefüggő működési kockázati eseményeket a CRD tipizálja: belső csalás; külső csalás; munkakörnyezeti károkozás; ügyfelekkel, termékekkel kapcsolatos helytelen üzleti

¹⁸ Tulajdonképpen ezért nem fogadható el szabályozási célra.

¹⁹ A hitelkockázat kezelés fejlett módszereinek jóváhagyásáról a Validációs Kézikönyv I. és III. kötete ad bővebb információt.

²⁰ A működési kockázatról a Validációs Kézikönyv II. kötete ad részletes útmutatást.

gyakorlat; tárgyi eszközök fizikai károsodását előidéző események; rendszerek hibájából adódó, üzletmenet megszakadását kiváltó események; helytelen végrehajtás, teljesítés és folyamatkezelés.

A kockázati események bekövetkezése esetén az intézményt anyagi kár érheti (az anyagi károk megjelenési formája az érintett munkafolyamattól, illetve a kockázati eseménytől függően: leírás, jogi költségek, bírságok, meg nem térült visszkereset, ügyfél- és egyéb kártérítés, tárgyi eszköz vesztesége/pótlása). A potenciális kockázati események és károk az intézmény különféle munkafolyamataihoz kapcsolódnak, a CRD nyolc üzletágat kategorizál. A működési kockázatok kezelése, ezek jellegéhez igazodóan, a kockázati események, illetve a károk bekövetkezésének megelőzésére (folyamatba épített és vezetői ellenőrzés, védelmi rendszerek), a kritikus helyzetek kezelésére (azonnali intézkedési tervek, üzletmenet-folytonosság menedzsment /BCM/), illetve az esetleges károk enyhítésére szolgáló intézkedésekre (biztosítások) irányul. Rendszerét, annak irányítását és ellenőrzését az intézménynek működési kockázataival arányos módon ki kell alakítani, kitétségét, a működési kockázatokra képzett tőkét is figyelembe véve, elfogadható (teherviselő képességének/kockázati étvágyának megfelelő) mértékűre kell korlátoznia. Az arányos kockázatkezelési gyakorlat megköveteli a működési kockázatok monitorozását (incidensregiszter, elemzés, beavatkozások), a szükség szerinti tőkeképzés a rendszeres kockázatfelmérést.

Az alkalmazott kockázatkezelési gyakorlat mellett valószínűsíthető anyagi károk ellentételezésére képzendő tőke szükséges mértékének meghatározásához saját modellen alapuló fejlett módszer (AMA), vagy fix arányszámokon nyugvó egyszerűbb módszerek (BIA, TSA, ASA) használhatók (a BIA kivételével felügyeleti engedélyhez kötöttek).

A fejlett mérési módszer (AMA) esetében a kockázatokhoz kötött számszerűsítések és minősítések keretében, átfogó rendszerben kell a CRD-ben is csoportosított működési kockázati események veszélyének becslése során az egyéb körülmények hatását is értékelni. Így számolni kell szélsőséges szcenárió (stresszhelyzet) lehetőségével, hatásával, a kényszerű, vagy szándékolt stratégiaváltások, a szabályozási környezet változása okozta hatásokkal is, ezeket a kockázati események bekövetkezési valószínűségénél, vagy hatásánál figyelembe kell venni az egyes tevékenységek/munkafolyamatok értékelése során.

Egyszerűbb (BIA, illetve TSA, ASA) módszerek alkalmazása esetén is követelmény, a vállalatirányítási rendszer része, a kockázatok, köztük a működési kockázat teljes körű áttekintése, ésszerű mérséklése. Mivel a tőkeszükséglet számítása itt csak közelítő eredményt ad, és esetenként (pl. alacsony jövedelmezőséggel rendelkező intézményeknél) a tényleges működési kockázattal szemben alacsonyabb tőkeértéket eredményezhet, a számítást további elemzéssel kell kiegészíteni, és szükség esetén a tőkekövetelményt növelni kell. (Az egyszerű módszert alkalmazó kisebb intézményeknél célszerű különös figyelmet fordítani pl. az üzletvitelt, eredményeket befolyásolni képes kulcsügyfelekkel kapcsolatos érzékenység-vizsgálatokra, befektetési vállalkozásoknak a kontrollrendszerekre, az ügyfélrendelkezések megszegéséből, vagy csalásból eredő esetleges veszteségek mérséklése érdekében).

A működési kockázatok azonosítását, mérését, kezelését, elemzését célzó rendszereket – intézménycsoport esetén – ki kell építeni az összevont felügyelet alá tartozó intézményi körre. Az AMA alapján csoportszinten számított működési kockázati tőkekövetelmény, illetve a tőke

allokálására eljárást kell kidolgozni, mely alkalmas arra, hogy megfelelően tükrözze az egyes leányvállalatok működési kockázatát és a konszolidált tőkekötelezettséghez való hozzájárulását.

A CEBS GL 03 vállalatirányítási rendszerre, valamint az intézményi ICAAP-el szemben megfogalmazott általános elvárásokra vonatkozó iránymutatása egyértelműen vonatkoztatható a működési kockázatokkal kapcsolatos eljárásokra is.

III.2.1.3 Piaci kockázat²¹

Piaci kockázat: a tőke, illetve jövedelem jelenbeli és/vagy jövőbeli változásának azon kockázata, amely a kereskedési könyvbe sorolandó kötvények, értékpapírok, áruk és devizák árfolyamának megváltozásából adódik. Ez a kockázat származhat kötvények, értékpapírok, devizák, áruk, illetve ezekre vonatkozó származtatott termékek árjegyzéséből, megbízásos kereskedéséből és a hozzájuk kötődő pozícióvállalásból.

A befektetési szolgáltatást végzőnek a tőkemegfelelés belső értékelési eljárása során fel kell mérniük, hogy a felmerülő piaci kockázataikat a kialakított eljárásaik megfelelően kezelik-e, illetve hogy a piaci kockázatokra elkülönített tőke minden időpontban fedezi-e ezeket a kockázatokat. Mivel az intézménynek folyamatosan biztosítania kell a tőkemegfelelést, ezért célszerű, ha az ICAAP a belső kockázatomérési és kezelési eljárásokra épül, és szerves részét képezi az intézmény belső irányítási rendszerének. A Felügyelet az intézménytől tevékenységének összetettségével és kockázataival arányos erőfeszítést vár el. Az arányosság elve szerint a befektetési szolgáltatást nyújtónak a saját számlás kereskedés mértékével és a kereskedési könyvben tartott pozíciók komplexitásával²² arányos körültekintéssel kell az ICAAP-et végrehajtania. Az alábbiakban ismertetjük, hogy az arányosság elvének megfelelően milyen főbb folyamatokra ajánlatos kitérni a piaci kockázatokat érintő ICAAP során:

A kereskedési könyv elemei

A Tpt. meghatározása szerint a kereskedési könyvbe azokat a pozíciókat kell besorolni, melyeket az intézmény egy előre lefektetett kereskedési stratégiára alapozva, kereskedési szándékkal tart. A kereskedési stratégia és a kereskedési könyv tartalmának összevetését rendszeresen el kell végezni, és erről be kell számolni a felső vezetésnek. Amikor az intézmény az ICAAP eredményeit ismerteti a felügyelettel, akkor a visszamérésre vonatkozó dokumentációt csatolni kell.

Szervezet és kontroll-mechanizmusok

A piaci kockázatokat az intézménynek megfelelő kontroll-mechanizmusokkal kell a kereskedési stratégia által megengedett mértéken belül tartania. A kereskedési könyvi pozíció, árfolyam- és árukockázatok kontrollálásához az intézményeknek megfelelő limitrendszert kell működtetnie. Ez alapesetben napon belüli és overnight limiteket tartalmaz üzletkötőkre, devizanemekre és a különféle kereskedési pozíciókra vonatkozóan. A limitrendszer működésével kapcsolatban rendszeres beszámolót kell készíteni a felső vezetés számára. Célszerű, ha a felső vezetés (vagy

²¹ A piaci kockázatokról részletesebben írunk, mert a Validációs Kézikönyv erre a kockázatra nem tér ki.

²² Természetesen, ha egy intézmény nem vezet kereskedési könyvet, vagy csak nagyon kevés pozícióval vezet azt, de a banki könyvi árfolyamkockázata, esetleg árukockázata számottevő, akkor ezekre a kockázatokra tekintettel egy részletesebb eljárás kidolgozása és alkalmazása az elvárás.

egy erre a célra létrehozott bizottság, pl. ALCO) rendszeres ülések alkalmával áttekinti a kereskedési pozíciókat, a piaci kockázatokat, az esetleges limitsértéseket, és szükség esetén döntést hoz a változtatásokról. A fentieken túl a szabályozás előírja, hogy rendszeresen elemezni kell a kereskedési portfólióban levő pozíciók piacképességét a rájuk vonatkozó piaci árak rendelkezésre állása, piaci forgalom és piacnagyság alapján. A jelentősebb portfólióval rendelkező, a termékkört rendszeresen bővítő intézmény esetén elvárás, hogy rendelkezzen eljárásrenddel az új termékek kezelésére vonatkozóan is.

Árazás

A piaci kockázatok kimutatásában a kereskedési könyv tartalmának pontos és következetes meghatározásán felül kulcsszerepet játszik a pozíciók korrekt áron történő nyilvántartása is. Az ármeghatározásnak a kereskedési tevékenységtől teljes mértékben el kell különülnie. A szabályozás értelmében a piaci alapon, vagy a modellek segítségével meghatározott árakat az intézményeknek legalább havonta, utóellenőrzés keretében validálnia kell. Ezt kiegészíthetik ad-hoc vizsgálatok is. A piaci és modell-alapú árak utóellenőrzéséről, illetve a megbízhatóság egyéb módszerekkel való ellenőrzéséről a felső vezetés számára rendszeres jelentéseket kell készíteni. Ezeket szintén áttekinti a Felügyelet az ICAAP értékelése során.

Az ár-meghatározási folyamat részeként az intézménynek rendelkeznie kell egy olyan eljárásrendszerrel is, ami az ún. árazási tartalékok megképzésének szabályait rögzíti. Ezek a tartalékok²³ szolgálnak arra, hogy az intézmény tőkét különítsen el olyan események, jelenségek kockázatainak fedezésére, melyek a piacok vagy a belső folyamatok tökéletlenségeiből adódhatnak. A szabályozás kimondja, hogy ezen eljárásrend keretében minimálisan az alábbi tartalékok megképzésének indoklásáról kell döntenie: nem realizált kamatnyereség, pozíciózárási költségek, működési kockázatok, lejárat előtti törlesztés, befektetési és finanszírozási költségek, jövőbeni igazgatási költségek, és ahol modell alapú az árazás, ott modell-kockázat.

Ugyancsak formális eljárás keretében kell áttekinteni, hogy a könyvekben tartott, illikviddé váló pozíciókra²⁴ mekkora tartalék megképzése indokolt²⁵.

Kockázatmérés

Az ICAAP elengedhetetlen része a kockázatok mérése és a kockázatokra elkülönített tőke ezzel történő összevetése. Minimumszinten ez a kereskedési könyvi kockázatok, illetve a tevékenység egészében felmerülő árfolyam- és árukockázat szabályozás által megadott módszerekkel történő felmérését, a kockázatokhoz tartozó tőkekövetelmény meghatározását jelenti, illetve annak áttekintését, hogy a kimutatott tőkekövetelmény folyamatosan rendelkezésre áll-e.

A jelentős kereskedési portfólióval, összetettebb pozíciókkal rendelkező nagyobb intézményre vonatkozóan elvárás, hogy a piaci kockázatok kimutatása pontosabb, kockázaterzékenyebb módszerekkel történjen. Ilyen intézmények esetében tehát attól függetlenül, hogy a felügyeleti

²³ 2006/49/EK VII. melléklet B rész 9.pontja

²⁴ Az illikviditás származhat piaci tökéletlenségből, de akár az intézmény maga is előidézheti, pl. túlzottan koncentrált portfólió tartásával.

²⁵ . Amennyiben azt intézmény úgy látja, hogy ezen tartalékolás kérdését a számviteli rendelkezések megnyugtatóan rendezik, akkor (a számviteli előírásokhoz viszonyított) addicionális tőke megképzésének kötelezettsége nem előírás.

jelentéstételi kötelezettségnek az intézmény mely módszer szerint tesz eleget (sztenderd vagy belső modell-módszer), elvárható, hogy az ICAAP részeként valamilyen fejlett, kockázatot-érték (VaR) alapon működő módszertant fejlesszen ki és alkalmazzon. Itt elfogadott, ha a belső modell alkalmazásakor az intézmény a kockázatait (megítélése szerint) jobban tükröző paramétereket²⁶ használja, és nem a szabályozásban rögzítetteket. Az ilyen eltéréseket azonban minden esetben megfelelően indokolni szükséges.

A belső modelleket használók számára alapkövetelmény, hogy megtörténjen a modell teljesítményének rendszeres visszamérése²⁷ és értékelése. A visszamérés és értékelés eredményeit a piaci kockázatkezelésért felelős felsővezetői testületnek rendszeresen át kell tekintenie. A belső modellek korlátaira tekintettel az intézménynek rendszeres stressz-tesztet és extrém eseményeket vizsgáló forgatókönyv-elemzéseket kell végeznie, melyek eredményeit, következtetéseit szintén át kell tekinteni felsővezetői szinten is.

III. 2.2 Az 1. pillérben nem teljesen fedezett kockázatok

III.2.2.1 Reziduális kockázat²⁸

Annak kockázatát, hogy a hitelintézet által alkalmazott, elismert hitelkockázat mérséklési technikák a vártnál kevésbé bizonyulnak hatékonyak, írásbeli eljárásrendekkel és szabályzatokkal kell kezelni és szabályozni.

A CRD lehetőséget ad arra, hogy az intézmény a hitelkockázat tőkekövetelményének mérséklésére kockázatcsökkentő technikát alkalmazzon. Miközben az intézmények fedezetek alkalmazásával a hitelkockázatukat csökkentik, maguk a fedezetek újabb kockázatot jelenthetnek (a fedezettel kapcsolatos jogi, dokumentációs, likviditási kockázat), amely a kockázatcsökkentés hatását ronthatja. Például:

- az ügyfél nem teljesítése esetén a fedezet érvényesítése akadályokba ütközik, vagy az érvényesítés időigényes,
- a biztosítékok értékelése nem megfelelő volt (pl. túlértékelés).

Az intézményeknek bizonyítaniuk kell a Felügyelet számára, hogy megfelelő kockázatkezelési folyamatokkal rendelkeznek a hitelkockázat-csökkentő fedezetek alkalmazásából eredő kockázatok ellenőrzésére, beleértve a reziduális - pl. jogi – kockázatokat is. Az intézményeknek megfelelő irányítási, ellenőrzési rendszerekkel, értékelési eljárásokkal, belső szabályzatokkal, kijelölt felelősökkel kell rendelkezniük a felmerülő kockázatok prudens kezelése érdekében és az eljárásokat rendszeresen felül kell vizsgálniuk.

Amennyiben a Felügyelet az intézmény által az 1. pillérben alkalmazott eljárásokat, módszereket nem tartja megfelelőnek és teljeskörűnek, akkor intézkedést (pl. a fedezetek volatilitására vonatkozó haircut-ok megváltoztatása), vagy többlet tőkét írhat elő a reziduális kockázatok fedezésére.

²⁶ Pl. tartási periódus, konfidencia intervallum, korrekciós tényező, stb.

²⁷ A visszamérés alatt a kereskedési stratégia és a kereskedési könyv tartalma (utólagos) összevetésének eredménye értendő.

²⁸ Lásd 2006/48/EK. V. melléklet 4. pontja és a Bázeli ajánlás 726-728 pontja.

III.2.2.2 Értékpapírosítás kockázata²⁹

Az értékpapírosítási ügyletekből fakadó kockázatokat, amelyekkel kapcsolatban a intézmények kockázat-átadóként, kockázat-átvevőként vagy szponzorként lépnek fel, megfelelő szabályzatokkal és eljárásrendekkel kell értékelni és kezelni, különösen annak biztosítására, hogy az ügylet gazdasági tartalma teljes mértékben tükröződjön a kockázatértékelési és –kezelési döntésekben. Lejárat előtti visszaadás lehetőségét biztosító kikötéssel rendelkező rülirozó értékpapírosítási ügyletek kezdeményező hitelintézeteinek a terv szerinti és a lejárat előtti visszaadás hatásait kezelő likviditási tervekkel kell rendelkezniük.

III.2.2.3 Modellezési kockázat

Annak a kockázata, hogy a modellek hibáiból kifolyólag gazdasági veszteséget okozó döntéseket (pl. elbírálás, árazás) hoz az intézmény. A modellhibák mögött nem feltétlenül illetve nem elsősorban hanyagságot kell keresni, hanem tudás korlátait, kevés adatot, vagy a múltbeli adatokból nem kiolvasható változásokat: egyszerűen azt a tényt, hogy a modellek sohasem tökéletesek.

A modellkockázat számszerűsítése igen nehéz, gyakorlatilag többnyire megoldhatatlan feladat, mert egyrészt magukat a **modellhibákat** kell megbecsülni, másrészt ezek gazdasági kihatásait. A modellhibákat érzékenységvizsgálatokkal, stressz-tesztekkel valamelyest körül lehet határolni, ezek gazdasági veszteséggé transzformálása viszont már igen nehéz feladat. Ezért ezen kockázat esetén nem a tőkével való fedezés, hanem a kockázatkezeléssel való védekezés az inkább ajánlott. Az érzékenységvizsgálatokkal megalapozott konzervativizmus, valamint (az 1. pillérben is megkívánt) szubjektív elemek alkalmazása, illetve a modellek teljesítményének folyamatos monitoringja lehet a biztosíték a káros hatások kivédésére.

Az egyszerűbb tőkeszámítási módszerek alkalmazása (hitelezési kockázat alulbecslése sztenderd módszer alkalmazása esetén, ill. működési kockázat alulbecslése BIA és sztenderd módszer esetén) is vezethet a tényleges kockázatoknál alacsonyabb tőkekövetelmény számításához. Az alkalmazott módszerek esetleges hiányosságait az intézménynek fel kell mérnie és a belső tőkeszámítás során figyelembe kell vennie.

Amennyiben a felügyeleti felülvizsgálat úgy ítéli meg, hogy az alkalmazott módszerekkel az intézmény kimutatott minimum tőkeszükséglete nem elegendő a kockázatok fedezetére, a felügyelet a 2. pillérben az ICAAP-SREP dialógus során – kellő indoklás mellett - pótlólagos tőkefedezetet írhat elő.

III. 2.3. A 2. pillérben lefedett kockázatok

III.2.3.1 Hitelezés koncentrációs kockázata³⁰

A hitelkockázatok koncentrációja alatt az egyes ügyfelekkel és kereskedelmi partnerekkel szembeni olyan követelés eloszlását értünk, amikor az ügyfelek/partnerek viszonylag kis számú csoportjának vagy nagyobb csoportjának közös okra/okokra visszavezethető nem-teljesítése

²⁹ Az értékpapírosítás témakörét törvényi háttér hiányában a Validációs Kézikönyv nem rendezte és ebben a fejezetben is csak megemlítsre kerül. A részletesebb kidolgozás a törvényi háttér ismeretében lehetséges.

³⁰ Lásd bővebben: Technical aspects of the management of concentration risk under the supervisory review process – CP11 2nd part; CEBS 2006. december 14.

veszélyezteteti az intézmény üzletszerű (szokásos és elvárható jövedelmezőségű folyamatos) működését. Az egyes ügyfelek és kereskedelmi partnerek kifejezés nem csupán az individuális ügyfeleket/partnereket fedi le, hanem az egymással szoros (tulajdonosi és/vagy finanszírozási) kapcsolatban álló individuális ügyfelek/partnerek csoportjait is³¹.

A gyakorlat az egyedileg jelölt/megnevezett „kis-számú csoport” eseteire a nagykockázati kitettség megnevezést használja³². A koncentráció ennél bővebb fogalom is lehet³³, ide értve az alábbi okokat: ágazati koncentráció, a földrajzi koncentráció, adott külföldi devizanemben fennálló koncentráció, illetve a hitelkockázat csökkentő eszközök koncentrációja (hitelkockázat csökkentő eszközök fajtájának vagy kibocsátójának koncentrációja).

A definícióból következően a koncentrációs kockázatoknak két fő köre van:

- az egyes ügyféllel/ügyfélcsoporttal szemben fennálló kockázat vállalás (single name) koncentrációja (nagykockázat vállalás): az ügyfelek/partnerek viszonylag kis számú csoportjának való kitettség nem-teljesítése a veszély forrása,
- az okozati (sector) koncentráció a közös okra/okokra visszavezethető együttes nem-teljesítés veszélye.

Kiinduló pont:

A hitelkockázatok koncentrációs kockázatával kapcsolódóan az IRB módszert alkalmazó intézmények esetében a kiindulópontot az jelenti, hogy a CRD-ben alkalmazott, a kockázattal súlyozott eszközérték kiszámítására vonatkozó képlet feltételezése az, hogy a portfólió megfelelően granulált. Amennyiben ez a feltétel nem teljesül, a képlet automatikusan alulbecsli a hitelkockázat fedezéséhez szükséges tőkekövetelményt, vagyis minden ilyen esetben felmerülhet a kérdés, hogy szükség van-e a koncentrációs kockázat miatti többlet tőkekövetelmény megállapítására a 2. pillér keretében. Ennek esetleges szükségességét az intézménnyel folytatott párbeszéd keretében, a kockázatok mértékének, valamint az alkalmazott kockázatmérési és kezelési eszközök megfelelőségének függvényében kell megítélni.

A sztenderd módszert alkalmazó intézmények esetében a szabályozás semmiféle beépített feltételezéssel nem él a portfólió koncentrációs kockázatával kapcsolatban, ami indirekt módon azt jelenti, hogy a súlyai átlagosan koncentrált portfólióra vannak kialakítva.

A kisebb intézmények³⁴ esetében különösen fontos a koncentrációs kockázatok kezelésének vizsgálata és felülvizsgálata. A „kisebb intézmény” önmagában még nem oka a nagyobb koncentrációs kockázat feltételezésének, mert a szűkebb piac és specializált tevékenység hátrányait olyan komparatív előnyök ellensúlyozhatják, mint a mélyebb piacismeret és a nagyobb jártasság. Ugyanakkor a közös kockázati okra visszavezethető sokkokra ez az intézményi kör sokkal érzékenyebb, ezért a többlet tőkeigény szükségességének kérdése ebben az intézményi körben mindig releváns kérdést jelent, azzal a kiegészítéssel, hogy a „kisebb intézményeknél” nagyobb figyelmet érdemes fordítani a kockázatkonzentrációk értékelésére, mint a „nagyobbaknál”.

³¹ Lsd. a Hpt. (1996. évi CXII tv.) 2. sz. melléklet III. 20. pontja

³² A Hpt. (1996. évi CXII tv.) a 79-81§-a szabályozza a nagykockázat vállalását.

³³ Megjegyzendő, hogy a koncentrációs kockázat nem egyezik meg a nagykockázat vállalás fogalmával.

³⁴ A kisintézmények definícióját lásd később.

A kockázat mérésével és kezelésével kapcsolatos felügyeleti elvárások:

Mivel a hitelkockázatok koncentrációja nagymértékű veszteségek forrása lehet (és a múltban számos esetben ténylegesen volt is), a hitelkockázat mérési-, és kezelési folyamatának mindig szerves része kell legyen a koncentrációs kockázatokra vonatkozó kockázatvállalási és kockázatkezelési politika, amit a Hpt előírásának megfelelően az erre vonatkozó írásban rögzített eljárásrendekkel, szabályzatokkal összhangban kell kezelni. Ezeknek legalább a következőkre kell kiterjedniük:

- Minden intézménynek a felsővezetés által jóváhagyott kockázatvállalási politikával és eljárásrenddel kell rendelkeznie a koncentrációs kockázatok mindkét fajtájával (nagykockázat, ill. közös kockázati faktorra való érzékenység) kapcsolatban. A kockázatvállalási politikát rendszeresen felül kell vizsgálni, a felülvizsgálat során pedig mindenképpen figyelembe kell venni az intézmény kockázati étvágájának és a gazdálkodás környezeti feltételeinek változását is.
- Az intézményeknek olyan belső koncentrációs kockázat azonosítási és mérési rendszereket/módszereket kell alkalmazniuk, amelyek megfelelnek az adott intézmény tevékenysége sajátosságainak, méretének és összetettségének.
- Az intézményeknek a koncentrációs kockázatokra vonatkozóan olyan limit-rendszereket kell üzemeltetniük, amik összhangban vannak az adott intézmény kockázati étvágájával és kockázati profiljával.
- Az intézményeknek megfelelő intézkedési rendszerrel kell rendelkeznie annak érdekében, hogy a koncentrációs kockázatokra vonatkozó politikákat, eljárásrendeket és limiteket figyelni, értékelni, kezelni, a kockázatokat csökkenteni tudja.
- Az intézményeknek tudniuk kell értékelni azoknak a feltételezéseknek a megfelelőségét, amelyek alapján a koncentrációs kockázatok fedezésére a belső tőkeallokációs folyamat során allokált tőke szintje meghatározásra kerül.

Az intézmények gyakorlata

A hitelkockázatok koncentráció használt mérőszámai:

- az első „X” legnagyobb kitettség összegének aránya egy „megfelelően kiválasztott” mértékszámhoz (például: mérlegfőösszeg, szavatoló tőke, összes kitettség),
- egy közös ok bekövetkeztekor várható nem teljesítések összegének aránya egy „megfelelően kiválasztott” mértékszámhoz (érzékenységvizsgálat),
- portfóliók koncentrációs mérőszámai (Gini koefficiens, Hirschman-Herfindahl index),
- portfóliók korrelációi és varianciái/kovarianciái,
- a szofisztikált intézmények nem feltétlenül végeznek elkülönült koncentrációs méréseket, hanem a koncentrációk kezelését a kockázatkezelés integrált rendszereiben oldják meg.

A mérőszámok különösen hasznos kiegészítői a stressz tesztek. Normális üzletmenet esetén a koncentrációs kockázatok ritkán okoznak problémát, a koncentrációk ilyenkor háttérben maradnak. Ezért különösen fontos a koncentrációs veszélyek feltárása stressz tesztekkel.

A koncentrációs kockázatok kézbentartására alkalmas módszerek:

- Koncentrációs mérőszámok szerinti limitek alkalmazása. A limitek kialakításához az intézménynek világos kockázatvállalási politikával kell rendelkeznie, és folyamatos monitoring kell biztosítani. A CRD és a Hpt. nagykockázati előírásai jó kiindulópontok, de azokat érdemes kiegészíteni iparági, ország és termék/ügylet koncentrációs mérésekkel.
- Az aktív portfóliókezelés alkalmas eszköze a koncentrációs kockázatok változó feltételekhez való igazításának.
- A kockázatok piaci instrumentumokká való átalakítása és „eladása”. A strukturált értékpapírosítás vagy hitelderivatívák, biztosítékok, garanciák stb. által nyújtott védelmek vásárlása.
- Tőkeallokálás a koncentrációs kockázatok mögé. Sok intézmény a szabályozói tőkeelváráson túl is allokal tőkét a koncentrációs kockázatok fedezetére, de gyakran nem elkülönülten, hanem a „hordozó” kockázatokba integrálva.

III.2.3.2 Ország kockázat

Az ország-kockázat olyan veszteség felmerülésének veszélyét jelenti, melyet az országban bekövetkező valamilyen, az adott ország (kormányzat) által kontrollálható, a hitelező/befektető által nem kontrollálható esemény generál (gazdasági, politikai stb.). A CRD hazai implementálásával egyidejűleg az ország kockázat tőkekövetelményének előírását tartalmazó PM rendelet hatályát veszti, így az ország kockázat tőkével való fedezésének kérdése teljes egészében a 2. pillér részévé válik.

Az **ország-kockázat** alkotó elemei az alábbiak:

- transzfer kockázat: amely azt a kockázatot jelenti, hogy a szerződés kötelezettje³⁵ (kölcsön felvevője, értékpapír vevője stb.) nem tud eleget tenni fizetési kötelezettségének a szerződés szerinti devizában, miközben rendelkezik a szükséges pénzüsszeggel a helyi devizában,
- szuverén kockázat, amely annak az országnak a fizetéseképtelenségéből adódik, amellyel szemben az intézménynek kitettsége van,
- Collective debtor risk, amely abból fakad, hogy az egész országot érintő esemény az adósok nagy körének nemteljesítéséhez vezet.

Az ország-kockázat egyes elemei a CRD-ben megjelennek³⁶:

- Az egy adóshoz tartozó, de különböző devizában denominált kitettségek eltérő adósminősítési osztályba kerülhetnek besorolásra – transzferkockázat figyelembe vétele,
- a központi bankkal szembeni kitettségek kockázati súlya közötti differenciálás denomináció alapján,
- a collective debtor risk a nemteljesítések korrelációjának figyelembe vételével beépítésre kerül a hitelkockázatokhoz kapcsolódó koncentrációs kockázatok mérésébe.

³⁵ A CEBS „borrower”-hez köti ezen kockázati típust, mi azonban kiterjesztve kezeljük, nem kizárólag hitelezéshez kötjük.

³⁶Claesses – Embrechts: Basel II, Sovereign Ratings and Transfer Risk. External versus Internal Ratings.

Az ország-kockázat kezeléséhez a hitelintézet, illetve a befektetési szolgáltató országgockázatkezelési szabályzatban kell rögzítse:

- az ország-limitet az egyes országok tekintetében,
- az ország-limitek megállapításához figyelembe vett tényezőket és információforrásokat,
- az ország-limitek elfogadásáért felelős személyt vagy szervezeti egységet,
- a meghatározott ország-limitek ellenőrzéséért felelős személyt vagy szervezeti egységet,
- az ország-limitek felülvizsgálatának rendszerét, gyakoriságát.

Az ország kockázat tőkekövetelményére vonatkozó konkrét rendeleti előírás megszűnésével a fenti –a kockázatkezelési rendszerekre vonatkozó- elvárásokon túlmenően, a Felügyelet a 2. pillér részeként, az ország kockázat fedezésére pótlólagos tőkekövetelményt ír elő az alábbiak szerint:

- Ahol a CRD-ben az állammal szembeni kockázatok súlyozása 0 vagy 20 %, ott nem kerül sor többlet tőkekövetelmény előírására.
- Ahol a CRD-ben az állammal szembeni kockázatok súlyozása 50%, ott az intézmény tőkealapjának³⁷ 75%-a és 100%-a közötti országgockázati kitettségek esetén a többlet tőkekövetelmény 20%, a tőkealapot meghaladó kitettségek esetén 100%.
- Ahol a CRD-ben az állammal szembeni kockázatok súlyozása 100%, ott az intézmény tőkealapjának 50%-a és 100%-a közötti országgockázati kitettségek esetén a többlet tőkekövetelmény 25%, a tőkealapot meghaladó kitettségek esetén 100%.
- Ahol a CRD-ben az állammal szembeni kockázatok súlyozása 150%, ott az intézmény tőkealapjának 20%-a és 100%-a közötti országgockázati kitettségek esetén a többlet tőkekövetelmény 30%, a tőkealapot meghaladó kitettségek esetén 100%.

Azon intézmények esetében, amelyek fejlett kockázatmérési és kezelési rendszert alkalmaznak, amely az ország kockázatok megfelelő mérésére és kezelésére is kiterjed, valamint a belső tőkeallokációs módszerük az ország kockázatot megfelelően kezeli, lehetőség van arra, hogy az intézmény ne a fenti, hanem saját, belső tőkeallokációs módszerrel határozza meg az ország kockázat tőkekövetelményét. Amennyiben az intézmény meggyőzően igazolja a Felügyelet számára, hogy belső tőkeallokációs rendszere kellően figyelembe veszi az ország kockázatból fakadó potenciális veszteségeket, akkor a felügyelet azt elfogadja az ország kockázat tőkefedezésének módszerül. Amennyiben ez nem történik meg, akkor akár a belső minősítést alkalmazó intézmények akár a sztenderd módszert alkalmazó intézmények egyaránt a tétélesen előírt pótlólagos tőkekövetelménnyel kell rendelkezzenek az ország kockázatok fedezésére.

³⁷ Tőkealap: a Hpt 5. sz. melléklete 15. pontja szerint számított szavatoló tőke

III.2.3.3 Banki könyv kamatláb kockázata³⁸

A kamatláb kockázat azon jelenlegi, illetve jövőbeni kockázatokat jelenti, amelyek az intézmény jövedelmezőségére, tőkehelyzetére a kamatlábak kedvezőtlen változása esetén hatnak. A 2. pillérben csak a banki könyvben szereplő ilyen jellegű kockázatokat kell figyelembe venni, mert a kereskedési könyv kamatláb kockázatát az 1. pillér a piaci kockázatokban figyelembe veszi.

A kamatláb kockázat forrásai, fajtái:

- a kamatlábak időbeli változása és a cash-flow-k időbeli változása közötti eltérés (újraárazási kockázat),
- a kamatlábak között fennálló kapcsolatok megváltozása az egyes piacokat, termékeket jellemző hozamgörbék között (bázis kockázat),
- ugyanazon termék, vagy piac vonatkozásában az egyes lejárat tartományokban a kamatlábak közötti kapcsolatok megváltozása (hozamgörbe kockázat),
- a banki termékekben rejlő rejtett, kamatlábbal kapcsolatos opciók (opciós kockázat).

Újraárazási kockázat akkor keletkezik, ha a követelések és a kötelezettségek lejárat szerkezete eltér egymástól, illetve ha az árazás eltérő alapú kamatlábakon (például a követelések fix kamatlábon, a kötelezettségek pedig változó kamatlábon) vagy eltérő időszakonként történik.

Bázis kockázatot okozhat egy hitelintézet számára, ha két külső termék kamatlába közötti kapcsolat megváltozik, illetve az is, ha módosul valamely külső kamatláb és a hitelintézet által alkalmazott kamatláb közötti kapcsolat. A hozamgörbe kockázat felerősítheti a lejárat eltérésekből (mismatch) fakadó kockázatot.

Opciós kockázat akkor keletkezik, ha a hitelintézetnek vagy az ügyfélnek jogában áll valamely követelés, kötelezettség vagy mérlegen kívüli eszköz feltételeinek megváltoztatása. A kamatlábak módosulása által kiváltott előtörlesztés például a tervezett és a tényleges cash-flow-k eltérése miatt módosítja egy hitelintézet kamatláb-kockázati kitettségét.

Hitelintézet számára kamatláb kockázat keletkezhet akár a kereskedési könyvben nyilvántartott portfólióját, akár a banki könyvét (hagyományos hitel-betét és befektetési típusú ügyletek) illetően.

Hitelintézetek számára a banki könyv esetében a fentiek közül a kamatláb kockázat leggyakoribb forrását általában az újraárazási kockázat jelenti.

A banki könyv kamatláb kockázatát kezelő rendszerekkel szembeni elvárások:

- Képesek értékelni a kereskedési könyvbe nem sorolt követelésekkel, kötelezettségekkel és mérlegen kívüli tételekkel kapcsolatban felmerülő összes kamatláb-kockázati típust és kiterjednek valamennyi kamatláb kockázatnak kitett mérlegen belüli és mérlegen kívüli tételre, valamint a kamatozó eszközökön,

³⁸ Lásd bővebben: Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process – CP11; CEBS 2006 október 3.

forrásokon és a kereskedési könyvbe nem sorolt mérlegen kívüli tételeken kívül a piaci kamatlábak változására érzékeny nem kamatjellegű bevételekre és kiadásokra (díjak és jutalékok) is.

- Általánosan elfogadott kockázat kezelési technikákat alkalmaznak. A rendszerek képesek a kamatláb kockázat rövidebb távú jövedelmi és hosszabb távú tőkeértékre gyakorolt hatásának mérésére is.
- A kamatláb kockázat jövedelmi és tőkehatásának lehető legpontosabb meghatározásának érdekében az adat inputok (kamatlábak, lejárat tartományok, újraárazások, belső opciók) megfelelően, a hitelintézet tevékenységeinek jellegével és nagyságrendjével összhangban specifikáltak és a hitelintézet nyilvántartásaiból pontosan előállíthatók.
- Az alapul szolgáló feltételezések megalapozottak, megfelelően dokumentáltak és kellő időbeni állandósággal rendelkeznek. Ez különösen az új termékek és azon követelések/kötelezettségek esetében fontos szempont, amelyek lejárat vagy újraárazódási ideje eltér az eredeti szerződési feltételektől. A jelentősebb változásokat dokumentáltak és az ügyvezetés jóváhagyásához kötöttek.
- A banki könyv kamatláb kockázatának kezelése szerves része a hitelintézet kockázatkezelési tevékenységének. Az ügyvezetés és az igazgatóság a kamatláb kockázattal kapcsolatos döntései során figyelembe veszi a kockázatkezelési rendszerből származó információkat.
- A nemzetközi ajánlások alapján legjobb gyakorlatnak tartott elvart, ún. sztenderd kamatláb sokkok részét képezik a hitelintézet banki könyvi kamatláb kockázat kezelési rendszerének.
- A hitelintézet olyan informatikai rendszert működtet, amely megfelelő feltételeket biztosít a kamatláb kockázat méréséhez mind egyedi mind csoportszinten, a vezetői és felügyeleti jelentések elkészítéséhez, valamint szabályozza a hozzáférési és döntési jogosultságokat.

A banki könyv kamatláb kockázatához kapcsolódó stressz tesztek³⁹

A hitelintézet a banki könyv kamatláb kockázatának kezelése keretében rendszeresen végez olyan elemzéseket (stressz tesztek), amelyek megmutatják, hogy egy hirtelen és nem várt kamatlábváltozásnak milyen hatása lehet a hitelintézet jövedelmezőségére rövidtávon és a tőkeértékére hosszabb távon.

A hitelintézet a banki könyv kamatláb kockázatának kezelése keretében rendszeresen végez olyan elemzéseket (stressz tesztek), amelyek megmutatják, hogy egy hirtelen és nem várt kamatlábváltozásnak milyen hatása lehet a hitelintézet jövedelmezőségére rövidtávon és a tőkeértékére hosszabb távon. Prudenciális, és így felügyeleti szempontból a gazdasági értékre gyakorolt hatás mérése tekintendő elsődlegesnek. Mivel azonban a jövedelmezőség alakulása hosszabb távon befolyásolhatja a hitelintézet solvenciáját is, az intézmények számára a jövedelmezőségi hatások mérése is kiemelt fontossággal bír.

³⁹ A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének 5/2004. számú a hitelintézetek kamatláb kockázatának kezeléséről módszertani útmutatójában részletesebben kifejtve

A hitelintézet a banki könyvre vonatkozóan külön sztenderd kamatláb sokkokat modellez minden olyan devizanemre, amelyekben denominált, nem a kereskedési könyvben nyilvántartott eszközeinek, forrásainak és mérlegen kívüli ügyleteinek összege meghaladja az összes banki könyvi tétel volumenének 5%-át. A banki könyv teljes lefedettsége érdekében a többi pozícióit összevonja és a módszertani útmutatóban felsorolt lehetőségek közül a 200 bázis pontos sokk alkalmazásával vizsgálja.

A sztenderd kamatláb sokkok folytatása minimum követelmény, amely - az intézmény sajátosságai alapján - kiegészíthető.

Amennyiben a banki könyv kamatláb-kockázatára vonatkozó sztenderd kamatláb sokkok a hitelintézet gazdasági értékének a szavatoló tőkéje 20%-ánál nagyobb potenciális csökkenését jelzik⁴⁰, a hitelintézetnek intézkedéseket kell tennie a kamatláb-kockázati kitétsége csökkentése érdekében. Az intézkedések a tőke növelésére és a kockázati kitétség csökkentésére egyaránt irányulhatnak.

A Felügyelet a sztenderd kamatláb sokkok által a gazdasági értéknek a szavatoló tőke 20%-ánál nagyobb potenciális csökkenése esetén a hitelintézet kockázati kitétségének csökkentését és a kockázatkezelési folyamatok megerősítését célzó intézkedést kezdeményez, illetve szükség szerint pótlólagos tőkekövetelményt határoz meg valamely intézmény számára. Ezen lépések megtétele előtt azonban minden esetben mérlegeli az intézmény saját maga által megtett intézkedések elégségességét és ez alapján a felügyeleti beavatkozás formáját és eszközét.

III.2.3.4 Likviditási kockázat

A likviditási kockázat annak kockázata, hogy az intézmény nem képes kötelezettségeit időben teljesíteni, amikor a fizetés esedékessé válik.

Az intézményeknek becsléseket kell végezniük a likviditási kockázataikra vonatkozóan, összehasonlítva likvid eszközeik állományát rövid-távú kötelezettségeikkel (forrásaikkal). A napi likviditási szint mérésének célja, hogy az intézmény napi szinten mindig fizetőképese legyen. Az azonnali fizetőképesség folyamatos fenntartása érdekében a likviditás jövőbeni alakulására vonatkozóan is elemzéseket szükséges végezni⁴¹. A nettó finanszírozási pozíció és követelmények folyamatos és előrejelző módon történő mérésére és kezelésére szolgáló szabályzatokat és eljárásrendeket kell bevezetni. Alternatív forgatókönyveket kell meghatározni, és rendszeresen felül kell vizsgálni a nettó finanszírozási pozícióval kapcsolatos döntéseket alátámasztó feltételezéseket. Likviditási válság kezelésére szolgáló vészhelyzeti terveknek kell rendelkezésre állniuk.

A likviditási kockázatok alapvetően négy kategóriába sorolhatók:

- lejárat (a lejárat összhang hiányával összefüggő) likviditási kockázat,
- lehívási (a lejárat előtti tömeges forráskivonás) likviditási kockázat,

⁴⁰ ez jelenti a CRD 124. cikk 5. bekezdésében meghatározott economic value felügyeleti értelmezését

⁴¹ A Hpt. 89§ (3) a szerint is kell a likviditás biztosítására vonatkozó belső szabályzatot és tervet készíteni.

- strukturális likviditási kockázat, mely a források megújíthatóságával, a forrásköltség változásával függ össze,
- piaci likviditási kockázat

Az intézmény elemezheti likviditási helyzetének várható alakulását követelései és kötelezettségei időbeli ütemezésének (lejáratú összhangjának) összevetésével. Végezhető ún. statikus elemzés, mikor az intézmény azt feltételezi, hogy helyzete a jelenlegi szinten „fagy be” (nincsenek új hitelek és új betételhelyezések), és ún. dinamikus elemzés, mikor a hitelkihelyezésre és betételhelyezésre vonatkozóan él bizonyos feltételezésekkel.

A lejáratú likviditási kockázatot jelent, ha a követelések és kötelezettségek pénzáramai nincsenek megfelelően összehangolva, és a lejáratú kötelezettségek bizonyos időszakokban meghaladják az esedékes követelések összegét. Annál jelentősebb a kockázat, minél közelebbi időszakban mutatkozik eltérés.

Lehívási likviditási kockázatról akkor beszélünk, ha a források a szerződés szerinti lejárat előtt visszavonásra kerülnek.

Fontos minél pontosabban becsülni az eszközök felszámolhatóságának, a kitétségek lezárásának szükséges időtartamát. Ajánlott, hogy az intézmény likviditási helyzetének várható alakulását tapasztalatokon, illetve szakértői becsléseken alapuló forgatókönyvek segítségével is elemezze a viszonylag belátható jövő időszakokra vonatkozóan, törekedve arra, hogy minden pozitív valószínűségű helyzet hatásait figyelembe vegye⁴². Az elemzéseknek mindenképpen ajánlott kitérniük azokra az esetekre, mikor a hitelintézet követeléseivel kapcsolatban merül fel probléma (mint legsúlyosabb következményekkel járó esemény, ide értve az adósok bizonyos arányának esetleges csődjét is), és azokra is, mikor a forrásszerzés lehetőségei szűkülnek be. Ajánlatos az esetleges előtörlesztések hatásának vizsgálata is, mert pl.: probléma lehet, hogy az előtörlesztett összegeket az intézmény alacsonyabb hiteldíjjal tudja csak kihelyezni, ami az addig tervezett bevételek csökkenését eredményezi.

A lejáratú, illetve hívási likviditási kockázatokra nem feltétlenül kell tőkekövetelményt képezni, de ajánlott, hogy egyes, pontosan definiált forgatókönyvek, mint nem kizárható jövőbeni események várható kimenetei megfeleljenek bizonyos feltételeknek. Például kerüljenek meghatározásra bizonyos limitek, amelyek betartása a vizsgált – fiktív – esetek megvalósulásakor, bizonyos, pontosan definiált mérőszámokra vonatkozóan is történjen meg. Elvárás, hogy ilyen limitek legalább a likviditási kockázatkezelési szabályzatokban rögzített mutatókra vonatkozóan meg legyenek határozva. Ajánlott, hogy a likviditási kockázat növekedésére vonatkozóan az intézmény rendelkezzen azok kezelésére vonatkozó intézkedési tervekkel, amely tervek tartalmazzák a megemelt kockázati szint kezelésének felelősségi köreit, szervezeti hátterét is.

A rövid-távú kilátásokon túl problémát jelenthet a szerkezeti likviditási kockázat is. Ez a likviditási kockázati típus annak a lehetősége, hogy a likviditás biztosításának költsége megváltozhat (az intézmény szempontjából nézve romolhat, a szükséges finanszírozási igénynek a hitelképesség romlása miatt bekövetkező drágulása miatt). A szerkezeti likviditási kockázat

⁴² Az intézménynek racionálisan kell mérlegelnie a feltárható többlet-kockázat és az ehhez szükséges erőforrások kérdésében.

számításához ajánlatos becsülni az intézmény (más pénzpiaci szereplők részéről történő (hitel)minősítése jövőbeli romlásának valószínűségét, illetve ennek várható hatását a neki nyújtott hitelek kamatszintjére vonatkozóan. Ezen kockázat fedezéséhez szükséges tőkeszükséglet lényegében megegyezik a magasabb kamatszint megfizetéséhez szükséges és a jelenlegi szintet megfizető (kamat)összegek jelenértékének különbségével.

Piaci likviditási kockázat alatt annak veszélye értendő, hogy egy piaci pozíció nem zárható megfelelően rövid idő alatt piaci áron, csak kedvezőtlenebb árfolyamon, így a megfelelő piaci ár realizálása megkívánja a pozíció fenntartását, ami likvid eszközök lekötését/felvételét igényelheti. Ilyen jellegű kockázat jelentkezik pl. a kevésbé likvid eszközök piacán (ideértve azt is, mikor egy pozíció lezárhatóságát nem elsősorban a termék illikviditása nehezíti, hanem a pozíció mérete) illetve a származtatott termékek piacán is, ahol a megkövetelt letétek összege viszonylag gyorsan változhat. Ezen kockázat fedezésére szolgáló tőkekövetelmény becsléséhez ajánlható a piaci kockázatra képzett tőkekövetelmény alapul vétele. Ez számítható pl. úgy, hogy a piaci likviditási kockázatot jelentő pozíciókból képezünk egy részportfoliót, amelynek a tőkekövetelményét az alkalmazott VaR-moddal a szokásos, illetve megfelelő mértékben meghosszabbított tartási időszakra is kiszámítjuk. A teljes portfólió szokásos tartási időszakkal számított tőkekövetelményéhez hozzáadjuk az illikvid portfólió így kapott tőkekövetelmény-többletét. Amennyiben ezen módszer alkalmazása szakmailag megkérdőjelezhető (pl. a korrelációk hatása nem vehető figyelembe megfelelő módon), vagy az intézmény nem alkalmaz VaR-alapú modellt, tapasztalatokon és szakértői becslésen alapuló (módszertanilag eltérő) tőkekövetelmény-számítás is elfogadható.

III.2.3.5 Elszámolási kockázat (settlement risk)⁴³

Az elszámolási kockázat fogalma⁴⁴

Az elszámolási kockázat annak a kockázata, hogy egy átutalási rendszeren keresztül lebonyolított elszámolás nem várt módon teljesül⁴⁵. Az elszámolási kockázat magában foglalhat hitel- és likviditási kockázati elemeket is.

A treasury tranzakciók, a kereskedési könyvi tételek (ügyletek), illetve a befektetési szolgáltatási tevékenység keretében kötött tőkepiaci ügyletek a hitelezési és a likviditási kockázat sajátos elejét alkotó elszámolási kockázatot hordoznak magukban. A hitelintézet, illetve befektetési szolgáltató futja annak kockázatát, hogy míg ő teljesíti a szerződés szerinti kötelezettségét (fizetés, illetve értékpapír-szállítás), addig a partner nem, vagy késedelmesen teljesít. Ez végső soron oda is vezethet, hogy az eredetileg teljesítő fél további tranzakcióiban már nem tud helyt

⁴³ A Felügyelet az elszámolási kockázatot (settlement risk) tágan értelmezi, nem szűkítve le azt a CPSS-IOSCO ajánlásában bemutatott, az értékpapír-elszámolások hitelkockázatának egy típusaként bemutatott settlement risk-re, beleértve viszont még a pótlási költség kockázatát is (replacement cost risk).

⁴⁴ A Tőkepiaci intézmények felügyeleti főosztálya által készített „Az értékpapír elszámolások (clearing&settlement); a letétkezelési tevékenység kockázatai, a Felügyelet e tevékenységekkel kapcsolatos feladatai” című háttéranyag, valamint a CPSS-IOSCO: Recommendations for securities settlement systems alapján.

⁴⁵ A CEBS GL 03 az elszámolási kockázatot (settlement risk) akként definiálja, hogy az a kockázat, amely abból ered, hogy míg a hitelintézet (befektetési szolgáltató) teljesíti szállítási, illetve fizetési kötelezettségét, nem kapja meg a várt módon a partnertől az ellenértéket.

állni, teljesíteni (pl. a pénzügyi instrumentum rendelkezésre nem állása, illetve likviditási problémák miatt).

Az 1. pillérben megjelenő elszámolási/leszállítási kockázat (settlement risk) – a 2006/49/EK irányelv a szállítási határidőt követő ötödik naptól (SD+5) pótlólagos tőkekövetelmény képzést ír elő a (még) nem teljesült ügylet árkülönbözetére – az értékpapír-tranzakciók elszámolásához kapcsolódó kockázatoknak nagyon szűk értelmezését jelenti. A Felügyelet által alkalmazott definíció az elszámolási kockázatot (settlement risk) az értékpapír-elszámolási rendszerek sajátosságaitól függő, a tranzakciók elszámolása során felmerülő hitelezési és likviditási kockázatok összességéként értelmezi.

A magyar piacon normál piaci körülmények között az értékpapír-elszámolásokban bekövetkező nem szerződés szerinti teljesítések többnyire technikai jellegűek; késedelemmel történik meg az ügyletek elszámolása⁴⁶. (Ennek egyik oka például a hosszú, többszereplős letétkezelői láncolatokban való értékpapír-szállítás.) Tekintettel arra, hogy az SD (settlement day) napon késve, vagy SD napon túl, de még SD+4 napon belül teljesült (elszámolt) ügyletek materiális tőke-, és pótlási költség kockázatot, illetve likviditási kockázatot hordozhatnak magukban, a Felügyelet az ICAAP folyamatokban ezek nyomon követését, kezelését is szükségesnek tartja. A 2006/49/EK irányelv a nyitva szállítás kapcsán ugyan előírja, hogy az első (szerződés szerinti) fizetéstől vagy szállítási szakasztól a második (szerződés szerinti) kifizetést vagy szállítási szakaszt követő négy napon belül kockázatként kell kezelni az egyoldalúan teljesített tranzakciót, azonban a Felügyelet – az elszámolások kockázatának összetevőiből kiindulva – ennél tágabb definíciót használ, melyet a 2. pillérben kíván érvényesíteni.

Hitelezési és likviditási kockázat

A hitelkockázat a tranzakcióban résztvevő partner rész-, késedelmes, illetve nemteljesítéséből ered.

A szerződéses érték kockázata (principal risk, settlement risk), a szerződött összeg elvesztésének lehetősége a legnagyobb mértékű, ugyanakkor kezelhető kockázat, melyet az elszámolásban résztvevőknek futniuk kell. Ezen kockázat hatása jelentős, és abban az esetben fordul elő, ha a tranzakcióban résztvevő nem kapja vissza a nemteljesítő számára átranzferált eszközt (pénzt vagy értékpapírt).

A pótlási költség kockázata (replacement cost risk, pre-settlement risk) a szerződéses érték kockázatánál kisebb mértékű, de a jelenlegi elszámolási rendszerekben nagyobb gyakorlati relevanciával rendelkező kockázati típus. A pótlási költség kockázat tőkekövetelményének számításában a 2006/49/EK II. sz. mellékletében leírt teljesítési/szállítási kockázat 5-15 napos késedelem esetén számítandó tőkekövetelményének alapul vételét elfogadhatónak tartjuk. A kockázat mértékét tehát – ex post – az árfolyam változékonysága, valamint az ügyletkötés és szerződés szerinti teljesítés napja határozza meg.

Más szempontból: a partner nemteljesítése (default-ja) az ügyleten elérhető árfolyamnyereség (értékpapír-eladásnál a bekerülési érték – korrigálva a kamatokkal – és a szerződéses ár különbségét) elmaradását jelentheti, vagyis a szerződéses ár és a nemteljesítéskori árfolyam

⁴⁶ Az értékpapír-elszámolásokhoz kapcsolódóan piaci szereplők különböző mértékű kockázatot vállalnak attól függően, hogy az adott ügylet elszámolása garantált-e (CCP részvételével zajlik), milyen módon kerül elszámolásra, illetve hogy hány piacot, elszámolási rendszert érint. A cross-border, illetve multi-market értékpapír elszámolások – különösen a rendszerek interoperabilitásának hiányából fakadó – nehézségei fokozott kockázatot rejtenek magukban, s a letétkezelői láncolatok is a pótlási költség és a likviditási kockázat relevanciájára hívja fel a figyelmet.

különbségeként meghatározott pótlási költség kiegészülhet az árfolyam-nyereség elmaradásának „alternatív költségével” is – ha az ügyletet rosszabb árfolyamon (vagy nem) kerül újrakötésre.

A hitelezési kockázathoz kapcsolódó likviditási kockázat annak kockázata, hogy a partner kötelezettségének teljes mértékben (a szerződéses összegben) nem tud határidőben eleget tenni, melynek következménye lehet, hogy

- az időben teljesítő eladónak további szerződéses kötelezettsége(i) kielégítéséhez más likviditási forrást kell keresnie (kölcsönfelvétel, vagy bizonyos eszközök értékesítése),
- az időben teljesítő vevőnek az adott pénzügyi instrumentumot más forrásból kell megszereznie, hogy a további tranzakció(k)ban szállítani tudjon.

A feszített likviditású hitelintézetek, illetve befektetési szolgáltatók számára a nagy értékű tranzakcióknál bekövetkező nemteljesítések (késedelmes teljesítések) jelentős problémát okozhatnak. Ezzel a kockázati típussal különösen kevésbé likvid piaccal rendelkező pénzügyi instrumentumok esetén kell számolni (ekkor az instrumentum beszerzése ugyanis nehezebb, gyakoribb a késedelmes szállítás).

Az elszámolási kockázat számszerűsítése, a kapcsolódó tőkeszükséglet becslése

Miután az elszámolási kockázat hitel- és likviditási kockázatból tevődik össze, kézenfekvő a kockázat építőköcka-moddal történő számszerűsítése. A likviditási és a hitelezési kockázat fejezetekben kifejtett módszerek felhasználhatók, azonban azokat az elszámolási kockázat sajátosságainak megfelelően kell alkalmazni, kombinálni.

A szerződéses érték kockázata a hitelkockázat „hagyományos” típusának tekinthető, az ott bemutatott módszerek a mérésére használhatók. A szerződéses érték kockázatot ugyanakkor megszüntetheti, illetve csökkentheti a DVP (delivery versus payment), illetve RVP (receive versus payment) elvű elszámolás, valamint a központi szerződő fél⁴⁷ (central counterparty, CCP) partnerek közé állása. Mivel az elszámolási rendszerek mechanizmusai – ezen eszközök, elvek alkalmazásával – többnyire biztosítják a szerződéses érték kockázat minimalizálását⁴⁸, az elszámolóházakon (CCP-ken) keresztül értékpapír-elszámolások hitelkockázata a pótlási költségre koncentrálódik. Az elszámolóházakon kívül bilaterálisan elszámolt ügyletek során azonban – a partner minősítésétől függően- szükséges figyelembe venni, monitorozni és kezelni a szerződéses érték kockázatát is; ez esetben ugyanis nincs olyan, a ügyletkötő felek között álló harmadik fél, illetve mechanizmus, amely biztosíthatná a DVP (RVP) elv érvényesülését. E tekintetben az intézménytől elvárt a limit- és partnerminősítési rendszerek alkalmazása, és megfelelő monitoring tevékenység.⁴⁹

⁴⁷ A központi szerződő fél olyan szervezet, amely közvetlenül vagy közvetve a tranzakcióban részt vevő partnerek közé áll, hogy azok jogait és kötelezettségeit átvegye oly módon, hogy közvetlenül vagy közvetve minden vevővel szemben eladóként, illetve minden eladóval szemben vevőként áll.

⁴⁸ Az elszámolóházak nemteljesítések (késedelmes teljesítések) esetén az elszámolások (elszámolási rendszer) biztonsága, a határidőben nem teljesített ügylet mielőbbi elszámolása-teljesítése érdekében rásegítő mechanizmusokat alkalmaznak. A KELER háromlépcsős rásegítő mechanizmust alkalmaz; (1) ha a nemteljesítés megbízói alszámlán következett be, a KELER a befektetési szolgáltató saját alszámlájáról átvezeti a nemteljesített értékpapírt/értékpapírokat; (2) a KELER a központi értékpapír-kölcsönzési rendszeren keresztül megkísérli megszerezni a szükséges értékpapírt/értékpapírokat; (3) örökített korrekciós DVP ügyletet hoz létre a nemteljesítővel és a vétlen féllel.

⁴⁹ Lásd: Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 3/2000. számú ajánlása a befektetési szolgáltatók kockázatkezelési rendszereiről

Minél nagyobb a távolság az értékpapír-ügyletben az eladó és vevő között, minél hosszabb a (letétkezelői) láncolat, annál nagyobb a valószínűsége a rész-, késedelmes, illetve nemteljesítésnek; ekkor a partner- (hitelezési) kockázat hatványozódik. Ha az intézmény elszámolási ügynöki szolgáltatásokat is nyújt ügyfeleinek (alklíringtagjainak), további kockázata származik abból, hogy mint általános klíringtag az elszámolóházzal szemben helyt áll az alklíringtagért (csak ő áll szerződéses jogviszonyban az elszámolóházzal). Ezen kockázat limitek előírásával, megfelelő fedezet előírásával, monitoring rendszer kidolgozásával megfelelő szinten tartható.

A pótlási költség kockázat mértéke függ az intézmény más befektetési szolgáltatókkal kötött megállapodásaitól. A keretszerződések (pl. értékpapír-kölcsönzésre) megfelelő kockázatkezelő eszközök lehetnek. Ha az intézmény nem rendelkezik megfelelő eljárással ezen kockázati típus kezelésére, akkor volatilis piac esetében indokolt lehet a pótlólagos tőkeképzés.

A pótlási költség kockázat mértéke ex post pontosan meghatározható (a fent bemutatottak szerint); ex ante becsülhető, relatív nagysága tekintetében pedig a piac volatilitásának mértéke az irányadó. A felügyelet az alábbi képletet tekinti a pótlási költség kockázat fedezetéül szolgáló tőke számításához kiindulópontként:

(Átlagos napi árfolyamváltozás) * (késés max. napja) * (szerződés szerinti érték) * (nemtéljesítés valószínűsége)

- a nemteljesítés valószínűsége és a napi átlagos árfolyamváltozás historikus adatokból becsülhető,
- a késés maximális napjainak száma tekintetében a KELER által garantált spot ügyletek esetén figyelembe veendő, hogy SD+2 napon; a derivatív ügyletek esetén elszámolási ciklus utolsó napján kényszerbeszerzési eljárást indít. Pénzoldali nem teljesítés esetén a KELER elszámolási hitelt nyújt a klíringtagnak, illetve a Tőzsdei Elszámolási Alapból biztosítja az ügylet fedezetét.⁵⁰

A fent említetteknek megfelelően a hitelezési kockázathoz kapcsolódó likviditási kockázat különösen akkor bír (nagyobb) relevanciával, ha az intézmény alacsonyabb likviditási rátával működik, illetve ha az adott pénzügyi instrumentum piaca kevésbé likvid. A multilaterális nettósítással történő elszámolás ugyanakkor képes a likviditási kockázat csökkentésére, illetve alacsony szinten tartására.

A kockázat számszerűsítése a likviditási kockázat fejezetben bemutatott eszközökkel történhet, vagy más módszerek (ügyleti limitek, kereskedett termékek körének limitálása) alkalmazásával csökkenthető.

III.2.3.6 Egyéb lényeges kockázatok

Az ICAAP 7. elvárása, hogy az intézmény belső tőkeallokációs folyamata minden, a korábbiakban nem definiált, de az intézmény szempontjából lényeges kockázatra terjedjen ki. Ilyen lehet pl. a stratégiai kockázat, vagy a reputációs kockázat, de minden egyéb, jelen dokumentumban nem nevesített kockázatot az intézménynek figyelembe kell vennie, amennyiben tevékenységében az tetten érhető, és lényegesnek tekinthető. Megjelenhetnek itt

⁵⁰ A KELER pénz-, illetve értékpapír-oldali nemteljesítés esetén alkalmazott eljárásáról részletesen lásd a KELER Általános Üzletszabályzatát: http://www.keler.hu/hu/61_219.php

olyan, az intézmény speciális tevékenységéből, vagy speciális ügyfélköréből eredő kockázatok, amelyek adott intézményre speciálisan jellemzőek, de a szokásos kockázatdefiníciókon kívül esnek. Az egyéb lényeges kockázatok az intézmény saját terminológiája szerint definiálhatja, a definíciót, és a kockázat mérésére és kezelésére kialakított eljárásokat azonban részletesen be kell tudni mutatnia a Felügyelet számára.

Az egyéb kockázatok tekintetében a Felügyelet nem ad részletes kockázat felsorolást és kockázatdefiníciókat, az intézmény saját felelőssége, hogy egyéb jellemző kockázatait feltérképezze, amihez a megfelelő kockázatfeltáró mechanizmust ki kell dolgoznia. Vizsgálnia kell a feltárt kockázat lényegességét, és a vizsgálat eredményét, és annak alátámasztását a Felügyeletnek be kell tudni mutatnia.

Lényegesség: egy intézmény tevékenységéhez mérten jelentőséggel bíró (számottevőnek tekinthető) minden olyan kockázat, mely befolyásolja az üzleti célok elérését. Az egyéb kockázatok általában nem, vagy nehezen számszerűsíthető kockázatok, ezért mérésük és kezelésük jellemzően minőségi módszerekkel végezhető el. Emiatt javasolt felmérésükre és kezelésükre részletes módszertan kidolgozása, amely meghatározza azokat a módszereket és eljárásokat, amelyekkel a kockázat feltárható, és mértéke kézben tartható.

Ezek a kockázatok erős kapcsolatban lehetnek egyéb kockázatokkal is, vagy úgy, hogy növelik azokat (pl. a stratégiai kockázat növelheti a hitelezési kockázatot), vagy alapkockázatok eskalálódásából keletkeznek (pl. magas operációs kockázatot jelentő IT problémák, amennyiben ügyfélrendszereket érintenek, a reputációs kockázat gyors növekedését eredményezhetik). Az egyéb kockázatok lényegességének megítélése tehát nagyban szubjektív. A benyújtott dokumentáció alapján a SREP folyamatában az intézmény és a Felügyelet közötti párbeszéd során alakítja ki a Felügyelet az álláspontját.

Az egyéb kockázatok között a Felügyelet minimálisan a reputációs kockázat és a stratégiai kockázat vizsgálatát várja el.

Reputációs kockázat

A reputációs kockázat a tőkét vagy a jövedelmezőséget közvetve érintő⁵¹ olyan kockázat, amely a pénzügyi intézményről kialakult kedvezőtlen fogyasztói, üzletpartneri, részvényesi, befektetői vagy hatósági véleményből származik, és az intézmény külső megítélésének a kívánatos szinttől való elmaradásában nyilvánul meg.

A reputációs kockázat forrása lehet az iparágra jellemző szolgáltatási normáknak való megfelelés hiánya, ígérvények nem teljesítése, az ügyfélbarát kiszolgálás és a tisztességes piaci magatartás hiánya, az alacsony vagy lemaradó szolgáltatási színvonal, az indokolatlanul magas költségek, a piaci körülményeknek vagy az ügyfélközösségnek nem megfelelő szolgáltatási stílus, a nem megfelelő üzleti viselkedés illetve a kedvezőtlen hatósági vélemény vagy intézkedések.

Jelentős mértékű reputációs kockázatra utalhatnak az intézmény teljesítményét, színvonalát megítélő külső személyek vagy szervezetek több irányból érkező, nagy számú, visszatérően

⁵¹ A reputációs kockázat a tőkét vagy jövedelmezőséget közvetve érinti, és hatása főként a jóhírnév rontásában és elmaradt haszon formájában nyilvánul meg.

elhangzó, széles körű nyilvánosságot kapott negatív nyilatkozatai, illetve az olyan események vagy az intézmény olyan teljesítményei, amelyek az említett fajtájú nyilatkozatok alapjául szolgálhatnak.

Stratégiai kockázat

A stratégiai kockázat a tőkét vagy a jövedelmezőséget érintő olyan kockázat, amely az üzleti környezet változásából vagy helytelen üzleti döntésekből, vagy az üzleti környezet változásának figyelmen kívül hagyásából származik.

A stratégiai kockázat jellemző forrása például: a piaci környezetnek nem megfelelő üzleti növekedésre, vagy piaci részarányra való törekvés, a változó környezethez való megfelelő ütemű és tartalmú igazodás hiánya, a helyesen megválasztott célokhoz alkalmatlan eszközök hozzárendelése, rossz időzítésű igazodás a változó üzleti környezetben, vagy a stratégiai céloknak nem megfelelő tartalmú konkrét intézkedések.

Jelentős mértékű stratégiai kockázatra utalhat, ha az intézmény a szolgáltatási és üzleti teljesítményt érdemi módon befolyásoló kérdésekben huzamosabb ideig szemben halad a gazdasági környezet jól meghatározó követelményeivel vagy irányzataival, vagy ha a környezet jól azonosítható lényegi változása ellenére elmulasztja stratégiájának felülvizsgálatát.

III. 2.4 Külső tényezők figyelembe vétele - Tőke tervezés

Az ICAAP-SREP párbeszéd⁵² negyedik eleme a külső tényezők figyelembe vétele. Az eddigiekben statikusan vizsgált, a vállalt kockázatokhoz illeszkedő tőkeszükségletet a külső tényezők figyelembevétele helyezi dinamikus szemléletbe, hiszen a tőkének nemcsak adott időpontban kell megfelelő szintűnek lennie, hanem folyamatosan, az esetleges kedvezőtlen gazdasági fordulatok, az üzlet kedvezőtlen alakulása esetén is biztosítani kell a biztonságos működést. A tőkeszükséglet alakulására hatással van a gazdasági környezet (pl. gazdasági visszaesések), a szabályozói környezet, és az intézmény gazdálkodásából eredő kockázatok (jövedelmezőség, üzleti teljesítmény alakulása). Ezen tényezők figyelembevételének eszköze a tőke tervezés, amely biztosítja, hogy a szükséges tőkeellátottság meghatározásához megfelelő időhorizontot végigtekintve jusson el az intézmény. A gazdasági visszaesések esetén szükséges tőke meghatározásához az egyes kockázatokra elvégzett stressz tesztek alapján van lehetőség. Az előrettekintés alapján várható tőkeigénynek megfelelően a szükséges tőkeellátottságot korrigálni kell.

Tőke tervezés

A tőke tervezés célja, hogy az intézmény felkészüljön arra, hogy tőkeellátottságát változó körülmények között, akár gazdasági recesszió idején is képes legyen biztosítani.

A tőke tervezésnek át kell tekintenie

- az intézmény aktuális tőkeigényét,

⁵² CEBS GL03, Chapter 4

- a tervezett tőkefelhasználást,
- a megcélzott és fenntartani kívánt tőkeszintet (figyelembe véve az intézmény stratégiáját és a kockázati étvágyat),
- a tőkemenedzsment eszközeit: a tőke növelésére felhasználható belső (jövedelemtermelő képesség) és külső forrásokat,
- a tőkeellátottság biztosításának egyéb felhasználható eszközeit (pl. osztalék kifizetés tervezése, mérlegtételek tervezése, stb.),

A tőketervezés belső forrásainak felméréséhez át kell tekinteni az intézmény gazdálkodásából eredő kockázatokat (üzleti teljesítmény alakulása az üzleti tervek viszonylatában, jövedelmezőség, jövedelemtermelő képesség alakulása).

A tőketerv időtávlatára a Felügyelet 3-5 év előretekinést vár el, az intézmény összetettségének függvényében. Kis intézményeknél elegendő a három éves előretekinés, nagy intézményeknél elvárt az öt éves előretekinés. A tőketerv szükség szerinti, de minimum éves felülvizsgálata, a körülményekhez való igazítása indokolt.

A tőketervezés során a körülmények kedvezőtlen alakulása hatásainak vizsgálatára indokolt stressz tesztek használata.

Jövedelmezőség kockázata:

Jövedelmezőségi kockázatot az intézmény jövedelemtermelő szerkezetének nem megfelelő kialakítása, diverzifikáltsága, illetve a megfelelő szintű jövedelemtermelő képesség elérése és tartós fenntartása képességének hiánya eredményez.

Gazdasági környezetből fakadó kockázat

A gazdasági környezetből fakadó kockázat a tőkét vagy a jövedelmezőséget érintő olyan kockázat, amely a nemzetközi vagy nemzeti gazdasági növekedés, illetve egyes régiókra, iparágakra vagy jövedelemtulajdonosi szektorokra, illetve pénzügyi és egyéb piacokra vonatkozó gazdasági vagy üzleti növekedés jelentős változásából, illetve a kereslet-kínálati egyensúly megbomlása következtében a termék-, szolgáltatási és eszközárak és árfolyamok változásából, továbbá befektetési eszközök hozamainak vagy a pénzügyi intézmények működtetéséhez szükséges erőforrások költségszintjének változásából származik.

Gazdasági környezetből fakadó kockázat közvetlenül általában stratégiai, hitel-, piaci, illetve gazdálkodási kockázatként jelenik meg. Jellemző forrása a gazdasági, üzleti vagy piaci növekedés visszaesése, ezen belül a ciklusok keretében bekövetkező visszaesés.

Jelentős mértékű kockázatot jelenthet a gazdasági növekedés megszokott trendjét megtörő makrogazdasági kiigazítás, az infláció, a kamatszint és/vagy a valutaárfolyamok jelentősebb mértékű elmozdulása vagy volatilitásának érdemi növekedése, illetve a makrogazdasági folyamatoknak a szokásos mértéket meghaladó ciklikus kilengése.

Szabályozói környezetből adódó kockázat

A szabályozói környezetből adódó kockázat tőkét vagy a jövedelmezőséget érintő olyan kockázat, amely a nemzetközi vagy nemzeti hatóságok által előírt kötelező szabályok változásából fakad. Jellemző példái a tevékenységi szabályok és korlátozások, a gazdálkodásra és

a nyilvántartásra vonatkozó szabályok, az ügyfelek kezelésével kapcsolatos eljárási szabályok, a piaci viselkedésre vonatkozó szabályok, illetve az adózás és a támogatási rendszerek változása.

Jelentős mértékű szabályozási kockázatra utal, ha a szabályozás változása az intézmény tevékenységének érdemi részét adó tevékenység üzletméretét, annak szokásos bővülését vagy eredményességét alapjaiban veszélyezteti, illetve ha valamely intézményi reform vagy makrogazdasági kiigazítás kapcsán több területen a szabályozás egyaránt kedvezőtlen változására kerül sor.

III.3. Tőkeszükséglet meghatározása

A 2. pillérben az intézménynek legjobb tudása szerint saját magának kell meghatároznia, hogy mekkora tőkére van szüksége pillanatnyi és potenciális kockázatai fedezéséhez. A tőkeszámításnál figyelembe kell venni minden, az intézmény számára lényeges kockázatot, valamint az 1. pillértől eltérően figyelembe vehetők a különböző kockázatok közötti diverzifikációs hatások is.

A tőkeszámítás módszerére - azon kívül, hogy szempontokat ad arra, hogy milyen kockázatokat kell figyelembe venni - sem a CRD, sem a GL 03 nem tartalmaz előírást, vagy ajánlást, sőt az utóbbi kifejezetten a módszertani sokszínűséget hangsúlyozza. Ennek indoka nem kis mértékben az a törekvés, hogy ha egy intézmény az eddigiekben már az új előírásoknak lényegében megfelelő tőkeszámítási módszereket alkalmazott (ami nem ritkaság a fejlettebb intézmények között), akkor ezeket ne kelljen pusztán a CRD bevezetésének következtében lecserélnie. Ennek a szabadságnak azonban (a CRD alapfilozófiájának megfelelően) ára van: az intézménynek meg kell tudni indokolnia a Felügyelet számára a módszerválasztás helyességét és indokoltságát.

Az intézmény által választható módszer kifinomultsága függhet

- magának az intézménynek a nagyságától és bonyolultságától (az arányosság elve értelmében kisebb és egyszerűbb intézményektől nem kell kifinomult és bonyolult tőkeszámítási módszereket elvárni),
- a kockázat intézményen belüli súlyától, fontosságától (egy intézmény alkalmazhat elhanyagolható kockázataira nagyon egyszerű – biztonsági pótlék jellegű – megközelítéseket, lényeges kockázataira pedig kifinomult modelleket)
- a rendelkezésre álló (főleg szellemi) erőforrásoktól. Elvárható, hogy az intézmény alaposan értse az általa alkalmazott módszereket, tehát ne alkalmazzon olyan módszereket, amelyek kellő elsajátításához nem volt kellő ereje/ideje. (Ez szorosan összefügg az első ponttal: a nagyobb intézményeknek általában nagyobb kapacitások állnak rendelkezésére.)
- az intézmény kockázati étvágától: az mindenképpen elvárható, hogy egy nagyobb kockázatokat vállaló intézmény – legalább jelentős kockázatai tekintetében – kifinomultabb, pontosabb becsléseket eredményező módszereket alkalmazzon, mint egy kockázatkerülő intézmény.

Az intézmények komplexitásától és kockázati étvágától függően tehát többféle eljárás is alkalmazható a tőkeszükséglet meghatározására. A legegyszerűbb esetben ki lehet indulni pl. az 1. pillérben meghatározott tőkekövetelményből, és azt – lényegében egy konzervatív pótlék

formájában - kiegészíteni az ott nem (vagy nem megfelelően) kezelt kockázatokhoz hozzárendelt tőkével. Ebben az esetben is elvárt azonban, hogy az intézmény bizonyítsa, hogy egyrészt az 1. pillérbeli módszerek elég jó közelítést adnak az ott kezelt kockázatokra, másrészt a többi kockázat elhanyagolható ezekhez képest.

A komplexebb kockázati profillal rendelkező intézmények esetében elképzelhető, hogy az összes lényeges kockázat tőkeszükségletét belső modellel határozzák meg - függetlenül attól, melyik pillérhez tartoznak-, és az összesített tőkeszükséglet meghatározásánál figyelembe veszik az egyes kockázatok közötti együttmozgásokat (korrelációkat) is.

Ugyanazon (1. pillérbeli) kockázatok első és második pillérbeli kezelése eltérhet egymástól⁵³. Elképzelhető pl., hogy egy intézmény portfóliómodellet (pl. Creditmetrics, Creditrisk+) alkalmaz a 2. pillérben az 1. pillér portfólió-független megközelítése helyett, vagy pl. – ahogyan az ma sem ritkaság – a piaci kockázatokat belső célokra belső modellel határozzák meg, míg az 1. pillérben (a szabályozói tőkeszámításra) a sztenderd módszer szerint jelentenek.

A módszerválasztás szabadsága azonban nem csak a tőkekövetelmény meghatározására szolgáló módszerek megválasztásának szabadságát jelenti, hanem a megközelítés, a kockázati mérőszám és a tőkefogalom megválasztásnak szabadságát is.

A **tőkeszükséglet meghatározásánál** vagy a folyamatos üzletmenet (going concern) vagy a felszámolás (liquidation) elvét szokták alkalmazni.

A folyamatos üzletmenetből kiinduló esetben olyan nagyságú tőkére van szükség, amely biztosítja az üzlet folytatását még jelentősebb veszteségek elszenvedése esetén is (ez a elv tehát az üzlet fenntartásában érdekelt tulajdonosok és alkalmazottak nézőpontját tükrözi). Ezen rendszerek esetén tipikusan meghatároznak egy közbülső, figyelmeztető tőkeszintet is, mely alá süllyedés közvetlenül még nem veszélyezteti a folyamatos üzletvitelt, de felhívja a figyelmet arra, hogy a tőke szintje tovább már csak kismértékben csökkenthető, ennek megakadályozására intézkedésekre van szükség.

Ezen megközelítés alkalmazásához nem elég a pillanatnyi helyzet ismerete, hanem valamilyen feltételezésekkel (még ha többnyire nagyon egyszerűekkel is) az üzlet jövőbeni alakulását illetően is figyelembe kell venni. A gondolkodás-móddhoz hozzátartozik egy időtáv rögzítése is: azon időtáv, amelyen belül a folyamatos üzletvitelt „garantálni” akarja az intézmény. Ezen időszak ésszerű hosszának meghatározásába többek között olyan tényezők is belezácsolódnak, mint az esetleges tőkehiány pótlásának ideje vagy a hitelminősítési intézetek minősítési periódusa. Elvileg tehát ez az időtáv is szabadon választható, a gyakorlatban azonban különféle okokból általában egy évnél szokták tekinteni. Itt (különösen gyorsan felszámolható portfóliók, mint pl. kereskedési célú portfóliók) esetén különbséget kell tenni a tartási periódus és a tőkeszámítás időhorizontja között, és ez utóbbira vonatkozó tőkeszükséglet levezetéséhez további feltételezésekre van szükség.

A felszámolási megközelítés esetén olyan nagyságú tőkére van szükség, amely biztosítja egy azonnali felszámolás esetén az összes kötelezettség teljesítését (itt a banki betétesek és hitelezők szemléletmódja érvényesül). Ekkor elég a jelenlegi helyzet ismerete, és az időtáv csak úgy jön

⁵³ Értelemszerűen általában a második pillérbeli kezelésnek „illik” kifinomultabbnak lennie

szóba, mint a pozíciók megszüntetéséhez szükséges idő, ami eszköztípusonként eléggé eltérő lehet (pl. a kereskedési célú portfóliók esetén szokásosan alkalmazott 10 napos tartási idő és a hitelkockázatoknál alkalmazott egyéves periódus)⁵⁴.

A kockázati mértéket illetően a „hagyományos” szórás mellett egyre elterjedtebb a VAR, illetve ennek konzisztensebb változatainak (tail VAR, expected loss, extreme value, stb) alkalmazása. A VAR típusú mérőszámokhoz hozzátartozik egy konfidenciaszint rögzítése is, és természetesnek tűnő kíváncsi, hogy ez a szint azonos legyen a különböző kockázattípusok esetén (bár éppen az 1. pillérben más a hitel ill. a piaci kockázathoz tartozó szint.)

Ha a fenti lehetőségek közül a folyamatos üzletmenetből kiinduló elvet és VAR típusú kockázati mérőszámot választja az intézmény, akkor a tőkeszükségletet úgy kell meghatározni, hogy egy meghatározott biztonsági szinten adott időtávra nyújtson fedezetet a potenciális kockázatokra⁵⁵.

Felmerült az a kérdés, hogy a gazdasági tőke számítás során lehet-e az első pillérben megkívánthó alacsonyabb konfidenciaszinttel számolni. Az intézmény az ICAAP során alkalmazhat az 1. pillértől eltérő konfidencia szintet, azonban, ebben az esetben az eredményei nem összehasonlíthatóak. Az összehasonlíthatóságot biztosítani kell az intézménynek, azaz a kockázatonkénti tőkeszámítást az 1. pillérben meghatározott konfidencia szinteken is be kell tudni mutatnia. Magasabb konfidencia szint alkalmazása konzervatívabb szemléletet tükröz, ezt a felügyelet elfogadja az 1. pillérrel történő összehasonlítás során. Alacsonyabb konfidencia szinten azonban az 1. pillérrel történő összevetést a felügyelet nem tudja elvégezni, az összevetés csak azonos konfidencia szinten végezhető el, és a SREP során az azonos konfidencia szinten számolt, az 1. pillér és a 2. pillér közül a magasabb tőkeszükségletet veszi figyelembe. Másik kérdés, hogy az egyes kockázatok esetén lehet-e eltérő tartási periódust alkalmazni. Az eltérő tartási periódus felszámolási szemléletben természetes, mivel az egyes portfóliótípusok felszámolási ideje is különböző (ezzel magyarázhatók pl. az első pillérbeli tartási időkülönbségek).

A tőke definícióját illetően: az 1. pillérben alkalmazott (általában az érvényes számviteli szabályokra épülő) szavatoló tőke definíciótól eltérően a 2. pillér keretében lehetőség van arra, hogy a bank olyan saját tőke definíciót alkalmazzon, amely az eszközök és a források tényleges értékét ill. az egyes tőkeelemek kockázatviselő képességét megítélése szerint jobban kifejezi⁵⁶.

Figyelembe kell azonban venni, hogy amellett, hogy a választott módszereket „meg kell védeni” a Felügyelet előtt, be kell tudni mutatni a saját tőkeszámítás és az 1. pillérbeli tőkekövetelmény közötti kapcsolatokat is⁵⁷. Ez a feladat pedig annál bonyolultabb, minél messzebb van a 2. pillérben alkalmazott megközelítés, kockázati mérték és tőkefogalom az 1. pillérbelitől. Ezért nyilván elvárható, hogy a bankok meg tudják indokolni a két pillérbeli definíciók közötti eltéréseket⁵⁸.

⁵⁴ Úgy tűnik, hogy a banki szabályozás (az első pillért illetően) ezt a filozófiát alkalmazza, bár ez így nincsen expliciten kimondva ...

⁵⁵ A gyakorlatban ez a leghosszabb megoldás, az időtáv tipikusan 1 év, de bizonyos esetekben lehet hosszabb is.

⁵⁶ A tőke megfelelés belső értékelésénél az intézmény a szavatoló tőkéktől eltérő tőkefogalmat alkalmazhat, és a legtöbb esetben alkalmaz is. Hangsúlyozni kell viszont, hogy az eltéréseket meg kell tudni indokolni.

⁵⁷ Ha másért nem, akkor az első pillérbeli követelmény elégségességének megítéléséhez.

⁵⁸ A tipikus eltérés várhatóan az lesz, hogy egyes külföldi tulajdonban lévő bankok a második pillérben IFRS szerinti értelmezést fognak használni az egyes pillérbeli magyar számviteli értelmezések helyett.

A kockázatok összintézményi ill. csoportszintre történő aggregálásánál többféle módszerre is lehetőség van. A szervezeti felépítésnek azonban nem lehet hatása a kockázat aggregálására. A legkézenfekvőbb ill. a leggyakrabban alkalmazott az egyszerű összegzés (ez történik az 1. pillérben is.) Ez azonban általában (a szokásosan alkalmazott kockázati mérőszámok esetén) a tőkeszükséglet túlbecsléséhez vezet, mert azon a konzervatív feltételezésen alapul, hogy a különböző kockázatok teljesen együtt mozognak (korrelációjuk +1). Ez általában nem igaz, és a tényleges együttmozgásokat figyelembe véve ennél alacsonyabb tőkekövetelményt ad. Ennek kiszámításához azonban a különböző kockázatok együttes eloszlásának ismeretére van szükség, ami vagy valamely ismert többdimenziós eloszlást tételez fel, vagy kopula függvények segítségével építhet fel az intézmény, a számításokat pedig analitikus, közelítő vagy szimulációs technikák alkalmazásával végezheti el a probléma természetétől függően. Ezek komoly módszertani ismereteket és apparátust, valamint jó adatháttérrel igénylő, azaz költséges módszerek, amelyek célszerűségéről még a Felügyeletet is meg kell győzni. Ezeket általában csak nagyobb intézmények engedhetnek meg maguknak, illetve az ő esetükben kifizetődő az alkalmazásuk.

Egy intézmény tőkeszükséglete nem csak az eddig tárgyalt „közvetlen” tényezőktől függ, hanem:

- mindenképpen figyelembe kell az intézmény stratégiáját (egy erőteljes növekedést megcélzó intézmény tőkeszámítását ajánlatos egy többéves üzleti tervre alapozni, melynek alapján várhatóan nagyobb tőkeszükséglet fog adódni még egy egyéves tőkeszámítási horizont esetén is, mint egy szokásos egyéves kitekintés esetén)
- egy elérni kívánt magasabb minőség érdekében az intézmény emelni kényszerülhet konfidenciaszintjét (következésképpen tőkéjét) ill. közvetlenül magát a tőkéjét is (a hitelminősítő intézmények elvárásainak megfelelően) az egyéb szempontok alapján szükségesnek tartott szinthez képest (ez aztán bőven megtérülhet a jobb refinanszírozási lehetőségek ill. a magasabb jövedelmezőség révén).

Tőkeallokáció

A tőkeallokáció – a csoporttagok gazdasági tőkéjének meghatározását kivéve – elvileg nem tartozik szorosan a tőkemegfelelés témaköréhez, valójában azonban a más módon meghatározott és összegzett tőke szervezeti egységekhez való hozzárendelésével, lebontásával kontrollt jelent a tőkeszámítással szemben.

A tőkeallokációnak érhetőnek, belsőleg elfogadottnak, konzisztensnek és kivitelezhetőnek kell lennie. Hozzá kell járulnia a tőke hatékony rendelkezésre állásán keresztül a kockázati szempontú üzletmenethez. Így különösen fontos a jövedelmezőség biztosításával való tőkeoptimalizáció megvalósítása és a stratégiai terv figyelembevétel. Az allokáció alapulhat többek között az üzletágak, egység egyedi kezelésén (itt diverzifikációs hatást nem vesznek figyelembe), vagy az üzletág, egység kockázathoz való hozzájárulásának figyelembevételével is.

Az intézménynek a tőke allokálása során törekednie kell arra, hogy annak szintje a lehető „legmélyebb” legyen.

IV. Stressz teszt⁵⁹

A stressz teszt egy általános kifejezés, amely azokat a technikákat, módszereket fedti le, amellyel a pénzügyi intézmények a sebezhetőségüket kivételes, ritka, ám potenciálisan bekövetkező, előforduló események hatását mérik. Ezek az események például a következők: kamatláb-változás, forint árfolyam változása, hitelképesség változás, likviditást befolyásoló események stb..

A fentiek hatásait több módszerrel⁶⁰ lehet mérni, ezek a belső tőkeszükséglet számítási rendszer kontextusában az alábbiak:

- Az egyszerű érzékenységi teszt rövid távú érzékenységet határozza meg egy darab kockázati faktor változása esetén.
- Forgató könyv elemzés (scenario analysis) előre meghatározott forgató könyv alapján változnak a kockázati paraméterek (amelyek kicsi, bár nem nulla valószínűséggel következhetnek be) és ezen paraméterek hatását vizsgálja.

A fentiek közül az érzékenységi teszt az egyszerűbb, ezt az egyszerű portfólióval rendelkező intézmények tudják jól használni. A forgatókönyv elemzés kissé bonyolultabb és több erőforrást igényel, azonban azon intézmények amelyeknek a portfóliója komplexebb, ezt az elemzést használják az általuk lényegesnek ítélt kockázati faktoruk becslésére megfelelő kalibrálás után.

Az elemzés időhorizontját a portfólió összetételével összhangban kell meghatározni.

Az intézménynek rendszeresen felül kell vizsgálnia, hogy a stressz teszt során használt feltételezett kockázati profil és a külső körülményeket összhangban vannak-e. A CRD szerint minden intézménynek rendszeresen stressz tesztekkel kell végezni⁶¹. A rendszeresség legalább évente egyszer való futtatást és értékelést jelent.

⁵⁹ Az 1. pillérben a CRD külön stressz tesztekkel ír elő a minősítő rendszerek hatékonyságának ellenőrzésére. A 2. pillérben elvégzendő stressz tesztek nem az 1. pillérben elvégzett vizsgálatok megismétlését jelentik. Lásd bővebben: Technical aspect of stress testing under the supervisory review process (CP 12), CEBS 2006 december 14.

⁶⁰ További módszerek lehetnek még: maximális veszteség (maximum loss) megközelítés, az adott kockázati paraméterek mellett ad becslést a lehetséges „legrosszabb” esetről: a paraméterek kombinációja szerint „elérhető” legnagyobb veszteségről. Extrém érték elmélet (extreme value theory, EVT), amellyel a legpontosabban meghatározható a stressz események eredménye. Az EVT az eloszlás görbe széléin használható, azaz a kis valószínűséggel (nullánál nagyobb) rendelkező információk esetén.

⁶¹ 2006/48/EK V melléklet 2. paragrafus g. pontja

A hitelkockázatok esetén a makrogazdaság változásai okozhatnak lehetséges hitelezési veszteségeket⁶². Ezért a hitelkockázati stressz tesztek esetén a gazdasági folyamatok közül legalább a két fő típusát kell modellezni, ezek a következők: enyhe illetve erős gazdasági recesszió. Ezen sokkok hatására például a minősítés kategória változásával, az LGD növekedésével, vagy a kockázatok korrelációjának növekedésével becsülhető a lehetséges hitelezési veszteség.

Az intézmények a saját piaci pozícióik alapján határozzák meg azokat a kockázati faktorokat amelyek a saját portfóliójukra érzékenyen hatnak és ezen kockázati faktorokat hatásait becslik a stressz teszt során. Az intézmények által végzett stressz teszteknek előre tekintőnek kell lennie.

Az IRB-t alkalmazó intézmények esetében addicionális szabályozói tőkeszükségletet csak az enyhe recesszióra vonatkozó stressz teszt eredményeihez kapcsoltan állapít meg a CRD.

V. Belső irányítás (Internal Governance)

A SREP során a Felügyelet értékeli az intézmény belső irányítását, és amennyiben gyenge színvonalúnak minősíti, a jelentett kockázatra többlet tőke tartását tarthatja szükségesnek.

V.1 Alapelvek

A pénzügyi intézményeknek olyan belső védelmi vonalakat⁶³ kell kialakítaniuk és működtetniük, amelyek elősegítik:

- a szervezet prudens, megbízható és hatékony, a jogszabályoknak és belső szabályzatoknak megfelelő működését,
- a szervezet eszközeinek, az ügyfelek és a tulajdonosok gazdasági érdekeinek, valamint társadalmi céljainak védelmét,
- ezek révén az intézmény zavartalan és eredményes működését, az intézménnyel szembeni bizalom fenntartását.

Az intézmények belső védelmi vonalainak legfontosabb feladata, hogy preventív és proaktív módon járuljanak hozzá a fenti célok teljesüléséhez azáltal, hogy a működésük során esetlegesen keletkező problémákat, hiányosságokat a lehető legkorábbi fázisban, már a keletkezésükkor, de lehetőség szerint még azt megelőzően azonosítják és kezelik, biztosítva a megoldás gyorsaságát és hatékonyságát. A belső védelmi vonalak elsődleges szűrő szerepet töltenek be a pénzügyi közvetítő rendszer biztonságos működését garantáló védelmi hálóban.

A pénzügyi intézmények belső védelmi vonalait a felelős belső irányítás (internal governance) és a belső kontroll (internal control) funkciók alkotják.

⁶² A hitelkockázatok esetében nehezebb azoknak az érzékeny pozícióknak a meghatározása, amelyekre a stressz hatást gyakorol, de a 2. pillér egyik legfontosabb eleme a stressz teszt, amelynek módszerei tanulási folyamat révén várhatóan javulni fognak.

⁶³ A Felügyelet 11/2006 (XII.14.) számú védelmi vonalak kialakításáról és működtetéséről szóló ajánlás alapján, amely a GL 03 figyelembevételével került megfogalmazásra. A tőkeszükséglet számítása szoros kapcsolatban áll a kockázatkezelés minőségével, ezért külön fejezetet szenteltünk a témának. Véleményünk szerint a kockázatkezeléssel, belső irányítással szemben támasztott követelmények nem függenek attól, hogy szabályozói tőke vagy belső tőkeszükséglet számításról van-e szó, ezért vettük át a korábbi ajánlás szövegét.

A felelős belső irányítás megvalósítását az intézmény a megfelelő szervezeti felépítés, szervezet, testületi rendszer kialakításával és működtetésével, irányítási (management) és ellenőrzési (supervision) funkciók gyakorlásával biztosítja. A felelős belső irányítás (internal governance) a felelős vállalatirányítás (corporate governance) részeként értelmezendő, és annyiban szűkebb annál, hogy nem fedi le a tulajdonosokkal és az intézmény egyéb partnereivel való kapcsolatokat.

A belső kontroll funkciók közé sorolhatók a kockázat kezelési funkciók (risk control function), a megfeleléség biztosítási funkció (compliance function) és a belső ellenőrzési rendszer (internal control system).

A belső ellenőrzési rendszer elemei:

- a folyamatba épített ellenőrzés,
- a vezetői ellenőrzés,
- a vezetői információs rendszer,
- a függetlenített belső ellenőrzési szervezet.

A pénzügyi intézménynek a belső védelmi vonalait, valamint az azok részét képező egyes elemeket a vonatkozó jogszabályi előírások figyelembevételével, továbbá az intézmény által folytatott szolgáltatási tevékenységek sajátosságaival, kiterjedtségével, összetettségével és kockázataival összhangban kell kialakítania és működtetnie.

A pénzügyi csoportok esetében a belső védelmi vonalak csoport szinten is ki kell alakítani és működtetni. Ennek során a belső védelmi vonalat alkotó valamennyi részterületén (felelős belső irányítás, belső kontroll funkciók) tekintettel kell lenni a csoportként történő szolgáltatásnyújtás és működés sajátosságaira.

Valamely tevékenység kiszervezésekor a pénzügyi intézmény a belső védelmi vonalakat alkotó irányítási és kontroll szempontokat is figyelembe kell vennie, és a kiszervezett tevékenységet annak megfelelően kell kezelnie. A pénzügyi intézmény belső védelmi vonalát alkotó részterületek valamely elemének kiszervezésekor (például a kockázati kontroll funkció, vagy annak egy speciális területe) tekintettel kell lenni arra, hogy az adott területért való felelősség továbbra is a pénzügyi intézmény vezetésénél marad.

A pénzügyi intézmény vezetése a belső védelmi vonalai, valamint az azok részét képező egyes részrendszerek működését rendszeresen felül kell vizsgálni, és gondoskodni kell az esetlegesen szükségessé váló korrekciós lépések megtételéről.

V.2 Felelős belső irányítás⁶⁴

Az intézmények megfelelő belső irányításának kialakítása a működés minőségét és biztonságosságát alapvetően meghatározó tényező.

A belső irányítás részei:

- Vállalati struktúra, szervezeti felépítés
- A testületi rendszer felépítése, irányítási és felügyelési funkciók
- Belső kontroll mechanizmusok

⁶⁴ Az alábbiakban a CEBS által kidolgozott általános Internal Governance alapelveket is ismertetjük (GL 03) – zárójelben a hivatkozott alapelv száma.

- Nyilvánosságra hozatal és átláthatóság

Vállalati struktúra és szervezeti felépítés

Az intézményeknek és csoportoknak olyan szervezeti felépítés szerint kell működniük, amely kellően átlátható és megfelelő alapot biztosít az intézmény, illetve a csoport hatékony és biztonságos irányításához (IG 1).

A beszámolási, jelentési struktúrának, valamint a felelőségek és hatáskörök intézményen belüli szétosztásának világosnak, pontosnak, egyértelműen meghatározottnak, átláthatónak, összefüggőnek, a szervezeten belüli érdekkonfliktusok és hatásköri összeütközések megelőzését, kezelését biztosítónak és kikényszeríthetőnek kell lenniük (IG 2)

Az intézménynek biztosítani kell, hogy a kockázatkezelési funkció olyan módon legyen kialakítva, hogy elősegítse a kockázati politika és kockázatkezelési eljárások megvalósulását. A komplexebb intézményeknek minden jelentős üzletágra vonatkozóan ki kell alakítani a kockázatkezelési funkciót (IG 3).

A testületi rendszer felépítése, irányítási (management) és ellenőrző (supervisory) funkciók

Az intézmények a jogszabályi előírásoknak megfelelően olyan testületi rendszert kell működtetniük, amelyek biztosítják az intézményen belül az irányítási és ellenőrzési funkciók hatékony és prudens gyakorlását⁶⁵.

Az intézmények legfőbb irányító, ellenőrzési funkciókat ellátó testületeinek leírását, azok feladatait, a tevékenységüket meghatározó legfőbb eljárási szabályokat - a jogszabályi előírások figyelembevételével elkészített - írásos dokumentumban kell rögzíteni (IG 4) Meg kell határozni, hogy az egyes testületek (ügyvezetés, igazgatóság, igazgatótanács, felügyelő bizottság, ellenőrző bizottság, audit bizottság) milyen szerepet játszanak:

- az intézmény üzleti és működési, valamint a tulajdonosok gazdasági és társadalmi céljainak, kockázati stratégiáinak és kockázati profiljának, továbbá a célok megvalósítását segítő politikák kidolgozásában és megvalósításában,
- a célok és politikák szervezeten belüli kommunikálásában (IG 5),
- a kapcsolódó belső szabályozások és iránymutatások kidolgozásában, jóváhagyásában, az alkalmazás feltételeinek biztosításában (IG 5),
- a stratégiának és a politikáknak megfelelő működés ellenőrzésében,
- a kockázatkezelési stratégiák és politikák rendszeres időközönként történő felülvizsgálatában, és szükség szerinti módosításában (IG 6),
- a szilárd belső kontroll funkciók kialakításában, összehangolásában és működtetésében (IG 7),
- a beszámolással kapcsolatos folyamatok kialakításában és működtetésében,

⁶⁵ A vezetői testületekre vonatkozó elvárások részletesebb leírása a Validációs Kézikönyv III. kötetében található. Ugyanitt az ellenőrzési (felügyelési) és irányítói funkció részletesebb leírása is megtalálható.

- a megfelelő felelősségi rendszer, döntési struktúra kialakításában és működtetésében (IG 8),
- a megfelelő érdekeltségi, vezető-kiválasztási rendszer kialakításában és működtetésében (IG 12)
- hatékony belső tőkeszükséglet számítási folyamat (ICAAP) kidolgozásában és működtetésében (IG 9)
- a pénzügyi intézmény belső védelmi vonalainak, az azok egyes részterületeit jelentő elemek működésének rendszeres értékelésében (IG 10).

A vezetői testület tagjainak függetlennek kell lennie és megfelelő jártassággal kell rendelkeznie annak érdekében hogy az intézmény érdekében megfelelő döntést hozhasson⁶⁶ (IG 11).

A vezetői testületnek elő kell segítenie belső ellenőrzési kultúra magas etikai és szakmai színvonalának kialakulását (IG 13)

A szervezeti struktúra, a felelőségek és hatáskörök, a jelentési vonalak meghatározása, valamint a testületi rendszer oly módon kerül kialakításra, hogy azok - amennyiben releváns - biztosítsák a kiszervezett tevékenységek, illetve anyavállalatnak minősülő pénzügyi intézmény esetében a csoport egésze feletti irányítási és felügyelési funkciók gyakorlását is.

Belső kontroll rendszer

Az intézménynek a hatékony és átfogó, az intézmény összes tevékenységére és szervezeti egységére kiterjedő belső kontroll megvalósítása érdekében

- kockázat kontroll funkciót,
- megfelelőség biztosítási (compliance) funkciót, és
- belső ellenőrzési rendszert

kell kialakítania és működtetnie (IG 14).

Ezeknek a belső kontroll funkcióknak függetleneknek kell lenniük azoktól a tevékenységektől és üzletágaktól, amelyeket felügyelnek és ellenőriznek.

A kockázat kontroll funkciónak, a megfelelőség biztosítási funkciónak és a függetlenített belső ellenőrzési területnek egymástól is függetlennek kell lenniük, mivel különböző feladatokat látnak el. Kisebb intézmények esetében a szervezeti elkülönítés nem minden esetben indokolt, ilyenkor azonban - megfelelően dokumentált módon - más eszközökkel szükséges biztosítani, hogy az egyes funkciók közötti valós vagy potenciális érdekellentétek megszüntetésre vagy csökkentésre kerüljenek.

A kontroll funkció független akkor, ha következő feltételeket teljesíti:

⁶⁶ 2006 évi IV. tv (Gt) 21§ (3): A vezető tisztségviselő feladatát önállóan látja el. E minőségében csak a jogszabályoknak, a társasági szerződésnek, valamint a társaság legfőbb szerve határozatainak van alávetve, a gazdasági társaság tagjai (részvényesei) által nem utasítható.

- kontroll funkcióval megbízottak olyan feladatot nem kaphatnak, amelyet kontroll funkciójukban egyébként monitoringolnak és ellenőriznek.
- a kontroll funkciónak szervezetileg el kell különülnie azoktól a tevékenységektől, amelyeket monitoringol és ellenőriz
- a kontroll funkció vezetője olyan vezetőnek kell, hogy alárendelve legyen, akinek felelőssége nem kapcsolódik olyan tevékenységhez, amelyet a kontroll funkció során monitoringolnak és ellenőriznek. A kontroll funkció vezetője közvetlenül a az irányító testületnek (mind felügyelési, mind irányítási funkcióban lévő testület) és / vagy az Audit Bizottságnak jelent
- a kontroll funkciót végző munkatársak javadalmazása nem függhet azoknak a tevékenységeknek az eredményességétől, amely tevékenységeket feladatuk monitoringolni és ellenőrizni.

Nincs egyetlen megfelelő módszer a függetlenség biztosításához, inkább választási lehetőségek vannak. Egyik választási lehetőség, hogy a hitelkockázat ellenőrzés közvetlenül a vezető testülettől függjön, a másik lehetőség, hogy tovább fennmaradjon az ellenőrzési és az üzleti funkció közötti szeparáltság azáltal, hogy egy, a vezető testületből kijelölt személyt tesznek felelőssé a funkcióért.

Az intézmény vezetése felelős a kockázati kontroll funkció, a megfelelőség biztosítási funkció és a belső ellenőrzési rendszer – a vonatkozó jogszabályi előírásokkal összhangban történő - kialakításáért és működtetéséért, továbbá a működés feltételeinek és erőforrásainak biztosításáért. Ennek keretében különösen:

- az egyes kontroll funkciókat érintő kockázati politikák kidolgozásáért,
- ezek szervezeten belüli kommunikálásáért,
- az egyes kontroll funkciókat érintő belső szabályzatok rendszeres felülvizsgálatáért,
- a kapcsolódó ellenőrzési tevékenységek gyakorlásáért.

A belső kontroll rendszer kialakítása és működtetése tekintetében alapvető követelmény, hogy az az intézmény valamennyi tevékenységére és szervezeti egységére kiterjedjen (IG 18). A pénzügyi csoportok esetében csoport szintű belső kontroll rendszert kell kialakítani és működtetni.

A kockázat a pénzügyi intézmények tevékenységének szerves része. A **kockázati kontroll funkció**⁶⁷ célja ennek megfelelően nem a kockázatok minimalizálása, hanem annak biztosítása, hogy az intézmény a kockázatait megfelelően azonosítsa, mérje, kezelje és arról rendszeresen megfelelő tartalmú jelentést készítsen annak érdekében, hogy a keletkezett kockázatok mértéke ne veszélyeztesse a folyamatos működést.

Az intézményeknek és intézménycsoportoknak olyan rendszereket kell alakítaniuk és működtetniük, amelyek biztosítják az egyes felmerülő, releváns kockázati típusok elkülönült, valamint az intézmény, illetve intézménycsoport átfogó kockázati helyzetének folyamatos (a döntések meghozatala előtti és utólagos) értékelését, valamint a kockázatoknak az elvárt szinten tartását (IG 15).

⁶⁷ A hitelkockázat ellenőrző funkció részletesebb leírása a Validációs Kézikönyv III. kötetében található.

A **megfelelőség biztosítási funkció** működtetésének célja a megfelelési kockázatok azonosítása és kezelése (IG 16). A megfelelési kockázat az intézményekre vonatkozó jogszabályok, illetve jogszabálynak nem minősülő egyéb előírások - ideértve a Felügyelet által kiadott ajánlásokat, irányelveket, módszertani útmutatókat, az ún. önszabályozó testületek (KELER, Tőzsde, MABISZ) szabályzatait, a piaci szokványokat, illetve az etikai szabályokat is - (a továbbiakban: megfelelési szabályok) be nem tartása következtében esetlegesen keletkező jogi vagy felügyeleti szankció, egy jelentős pénzügyi veszteség, vagy a hírnévromlás. A compliance funkció elsődlegesen egy eszköz a menedzsment számára a törvényektől, a rendeletektől, a sztenderdektől, valamint a belső útmutatóktól való lehetséges eltérések feltárására és értékelésére, annak érdekében, hogy a törvénysértések szükség esetén jelentők lehessenek a megfelelő szervezeti egység vezetőjének, vagy a senior menedzsment tagjának.

A belső tőkeszükséglet számítási rendszeren belül a compliance egységnek véleményt kell mondania arról, hogy az új termékek, tranzakciótípusok, és eljárások az aktuális jogszabályokkal és belső szabályokkal összhangban vannak-e. Ezen kívül még fontos feladata a compliance-nek a compliance kultúra kialakítása az intézménynél, az alkalmazottak képzése a meglévő és a jogszabályváltozásokat figyelembe véve, hozzájárulva ezzel az intézmény compliance kockázatának a csökkentéséhez.

A **belső ellenőrzés** szintén egy menedzsment eszköz az intézmény kockázatkezelési rendszerének a folyamat független felülvizsgálatára, és a belső kontrollok megfelelő minőségű szintjének a biztosítása céljából (IG 17). Ezzel összefüggésben két másik kontroll funkciót - kockázati kontroll és compliance – is rendszeresen felül kell vizsgálnia a belső ellenőrzési szervezetnek. Mindezekon felül a belső ellenőrzés felelős a létező alapelvek és eljárások megfelelésének a folyamatos értékeléséért. A belső tőkeszükséglet számítási rendszerre vonatkozóan ennek a területnek kell folyamatosan felülvizsgálni annak alkalmazást, valamint folyamatosan ellenőrizni a rendszeren belüli kontrollokat. Jelenteni kell bármely hiányosságot a menedzsmentnek – ezenbelül a titkosság biztosításával alkalmazottaknak is lehetőséget kell biztosítani arra, hogy ha esetlegesen szabálysértést tapasztal megfelelő szintnek (belső ellenőrzés, compliance) jelenthesse (IG 19). Felül kell vizsgálni a hiányosságokra hozott határozatok teljesülését, a nyomonkövetési eljárás keretén belül.

A belső ellenőrzés rendszer működtetésének célját, hatáskörét, feladatait, elemeit, szervezetét, a belső ellenőrzés vezetésével szemben támasztott szakmai követelményeket és az ellenőrzés lefolytatásának eljárási szabályait, az ehhez szükséges informatikai, technikai feltételek rendelkezésre állását a szervezet belső, az intézmény vezetésének által elfogadott szabályzatban (charta, belső ellenőrzési alapszabály) kell rögzítenie.

Az intézmények tevékenységének és működésének minél jobb átláthatósága érdekében az intézményeknek a belső védelmi vonalak felépítéséről és működtetéséről a jogszabályi előírásokon túl is - rendszeresen aktualizálva – nyilvánosságra kell hozniuk az érdekelt felek az intézmény valós és hiteles értékelését elősegítő információkat.

A Felügyelet javasolja, hogy az intézmények működtessenek olyan eljárásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az intézmény belső védelmi vonalainak működését, illetve annak valamely részrendszerét érintő fontos és megalapozott, a munkatársak részéről érkező felvetések és problémák a vezetés, vagy a felügyelő bizottság tudomására jussanak.

Nyilvánosságra hozatal és átláthatóság⁶⁸

Az intézményeknek arra kell törekedniük, hogy üzletvitelük legmagasabb mértékben legyen átlátható (IG 20).

Az intézmény a nyilvánosságra hozatal kapcsán biztosítsa a jelenlegi és a jövőbeni helyzetének bemutatásakor pontos, kiegyensúlyozott és időszerű információ megjelentetését (IG 21).

V.4 Kockázatkezelési rendszer, monitoring és ellenőrzés

Kockázatkezelési rendszer

A belső tőkeszükséglet számítási rendszer működéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy az intézmény megfelelő kockázatkezelési struktúrával rendelkezzen, illetve ennek fejlesztése, felülvizsgálata biztosított legyen.

A belső tőkeszükséglet számítási folyamatba integrált kockázatkezelési folyamat alapvetően öt lépésből áll. Ezek a lépések egy olyan ellenőrzési körfolyamatot alkotnak, amelyek folyamatos visszacsatolásokkal és előzetes mérésekkel is kiegészülnek.

Kockázatkezelési folyamat lépései:

1. A kockázatok teljes körű feltárása: Az összes lehetséges kockázat feltárása, nevesítése és rögzítése azért fontos lépés, mert megalapozza és meghatározza a kockázatkezelési folyamat további menetét és lépéseit, hiszen csak azon kockázatokat tudja az intézmény kézben tartani és kezelni, amelyekről tudomása van. Az intézmény megbecsülheti a számára meghatározó lényeges kockázatokat, amelyek a különböző intézmények nagyságának, profiljának, tevékenységének összetettségének fényében különböző lehetnek. Az intézmény köteles rögzíteni és dokumentálni a kockázatfeltárás során megismert kockázatokat (pl. Kockázatkezelési szabályzat keretein belül).

Ezt követi a feltárt kockázatok mérésére alkalmas rendszerek és folyamatok definiálása, meghatározása, illetve az ehhez szükséges adatok definiálása, és kinyerése a rendelkezésre álló rendszerekből, adatbázisokból. A kockázatok feltárását szolgáló folyamatnak kellően rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy a későbbiek során újonnan feltárt kockázatokat is kezelni lehessen a keretein belül.

2. A kockázat mértékének meghatározása (a kockázatok és fedezeti tényezők számszerűsítése). Ez azért fontos, hogy az intézmény a döntéshozatal során illetve a kockázati kontroll funkciót ellátók a döntéshozatal során objektív viszonyítási alappal rendelkezzenek. A kockázatok számszerűsítése azért is szükséges, mert segíti az intézményt a kockázatviselési tűrőképességének a meghatározásában. Az előbbieken túl a független kontroll funkció működésének felméréséhez is szükséges.

A kockázatok számszerűsítése mellett és ezzel összefüggésben az intézménynek számszerűsítania kell a kockázatok fedezetét szolgáló, az intézmény által elfogadott

⁶⁸ A nyilvánosságra hozatal a 3. pillér eleme, itt csak a teljesség kedvéért a GL 03-ban megfogalmazott belső irányítási alapelveket ismertetjük.

meglevő vagy potenciális forráselemeket (tőke és tőkeként viselkedő elemek) is, figyelembe véve azokat a folyamatokat, amelyek befolyásolják a számításba bevont elemek értékét (pl. az intézmény által figyelembe vett eredmény stabilitása, rejtett tartalékok stb.).

3. Kockázatok és a kockázatcsökkentő eszközök összevetése. A kockázatok számszerűsítését követően összesíteni kell az így kapott egyedi kockázatokat. Ez alapján megkapjuk az intézmény teljes kockázati kitétttségét a belső tőkeszükséglet számítási rendszeren belül. Ebben a lépésben kell megbizonyosodni arról, hogy egy kockázati tényező sem maradt ki a folyamat során, valamint nincs ismétlődés és lehetséges az egyedi kockázatok összesítése. Ezen túl fontos az egyedi kockázatok egymásra hatására vonatkozó feltételezések felülvizsgálata is.

A döntéshozóknak naprakész információval kell rendelkezniük a kockázatkezelési folyamat által megállapítottokról, hogy tisztában legyenek az intézmény helyzetével és megtehessek a szükséges lépéseket a kockázatok kezelése érdekében. A kockázatkezelési döntéseket a kockázatok és a fedezetek összevetését követően lehet hozni. A kockázattűrő képesség meghatározásához fontos a kockázati profil átláthatósága és érthetősége.

A kockázatkezelés hatékony fegyvere a megelőzés. Ennek egyik formája az előzetesen felállított limitek. Minden egyes független, kockázatvállaló szervezeti egység részére meg kell határozni azt a maximális limitet, amíg még vállalhat kockázatot. Az előzetes szabályozás keretein belül szükséges válság tervek készítése is, amely különleges, váratlan helyzeteket és az ilyen helyzetekre megalkotott stressz tesztek mutat be.

Az árazás esetében a kockázati prémium meghatározása a hitelképesség fényében szintén fontos eleme az előzetes szabályozásnak. Amennyiben az árazás nem megfeleltethető az ügyfelek hitelképességnek, az a portfólió felhígulásához vezethet, hiszen amennyiben egy rosszabb hitelképességű ügyfél kamatfelára megegyezik a jobb minőségű ügyfélével, úgy az a rosszabbnak kedvez. Ez oda vezethet, hogy a jó hitelminőségű ügyfelek elpártolnak, míg a rosszaknak megéri az ilyen intézménynél maradni.

4. Kockázat monitoring

A kockázat monitoring folyamat azt jelenti, hogy az intézmény meggyőződik arról, hogy a (tényleges) kockázati profilja megegyezik a (tervezett, elvárt) preferenciáival⁶⁹. A monitoring során az előre meghatározott limitek kihasználtságát ellenőrzik. A monitoring során ki kell térni arra is, hogy a növekvő limit kihasználtság, vagy esetleg limit túllépések milyen következményekkel járhatnak. A nem számszerűsíthető kockázatok esetében pedig a folyamathoz kötődő elvárások vagy minőségi követelmények monitoringja történik meg. Az intézmény belső (kockázati) jelentésben összegzi a monitoring eredményét. Ezért az ICAAP belső jelentési folyamatban meghatározó jelentőségű a különálló üzleti területek és az egész intézmény kockázati pozíciójának felméréséhez szükséges adatok beszerzése és előkészítése (kockázatok és azok mérséklésére szolgáló eszközök). Ezeket a jelentéseket rendszeresen el kell készíteni, tekintettel azok igényeire is, akiknek készül (intézmény menedzsmentje és üzleti területek vezetői).

5. Utólagos ellenőrzés, visszajelzés

A belső jelentések fontos alapját képezik az utólagos ellenőrzések során megtett intézkedéseknek. Az utólagos ellenőrzés célja hogy a ténylegesen felmerült kockázatok

⁶⁹ A kitűzött terveket és tényekkel összeveteti

figyelembevételével aktív befolyást lehessen gyakorolni a korábban megfogalmazott kockázati pozíciókra és megtervezett intézkedésre. Ez a következőképpen valósulhat meg:

- kockázat csökkentéssel: a kockázat hatásainak csökkentése érdekében tett lépések (pl. plusz fedezet bevonás hitelügyleteknél, biztosítás...stb)
- kockázat transzferálásával: kinnlevőség átadása harmadik fél részére (pl. követelés eladás, fedezeti ügyletek...)
- a kockázati tőke újra allokálásával, vagyis limit-emeléssel. Ez csak úgy lehetséges, ha más egységek nem használták ki teljesen a saját limitjüket, vagy a bank pótlólagos tőkéhez tud hozzárendelni az ügyletnek a fedezésére. Bizonyos üzleti megfontolások miatt alkalmazható, a bank kockázatviselési képességétől függően.
- fedezeti tőke emelésével: pótlólagos tőkebevonás (pl. tőkeemelés, részvény kibocsátás...)

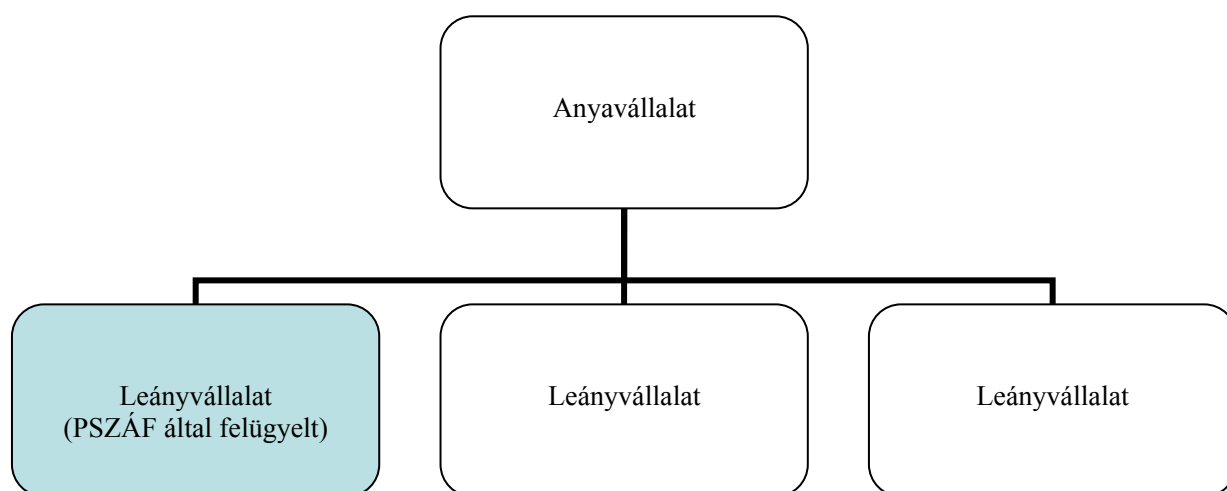
Az utólagos ellenőrzés az utolsó lépés a kockázatkezelési folyamatban, ugyanakkor az alapja lehet a további lépéseknek.

VI. Az ICAAP megfelelés egyedi és csoport-szinten

A belső tőkeszükséglet számítás történhet egyedi intézményi szinten, illetve csoport-szinten konszolidáltan, vagy szubkonszolidáltan. Az alapelv az, hogy annál az intézménynél legyen meg a megfelelő tőke, amely a végső kockázatot vállalja, és ezzel együtt a CRD-ben előírtak szerint tagállami szinten is megfelelő módon érvényesüljön ez az elv.

1. Egyedi szintű vizsgálat

Amennyiben az intézmény nem leányvállalat, és nem anyavállalat abban a tagállamban ahol engedélyezték, felügyelik, s nem vonják be összevont felügyelet alá, úgy **egyedi szinten** kell a belső tőkeszükséglet számítási követelményeknek megfelelnie⁷⁰.

Vagy:

⁷⁰ 2006/48/EK 68 cikk (2)

**PÉNZÜGYI SZERVEZETEK
ÁLLAMI FELÜGYELETE
HUNGARIAN FINANCIAL
SUPERVISORY AUTHORITY**

Egyedi intézmény
(PSZAF által felügyelt)

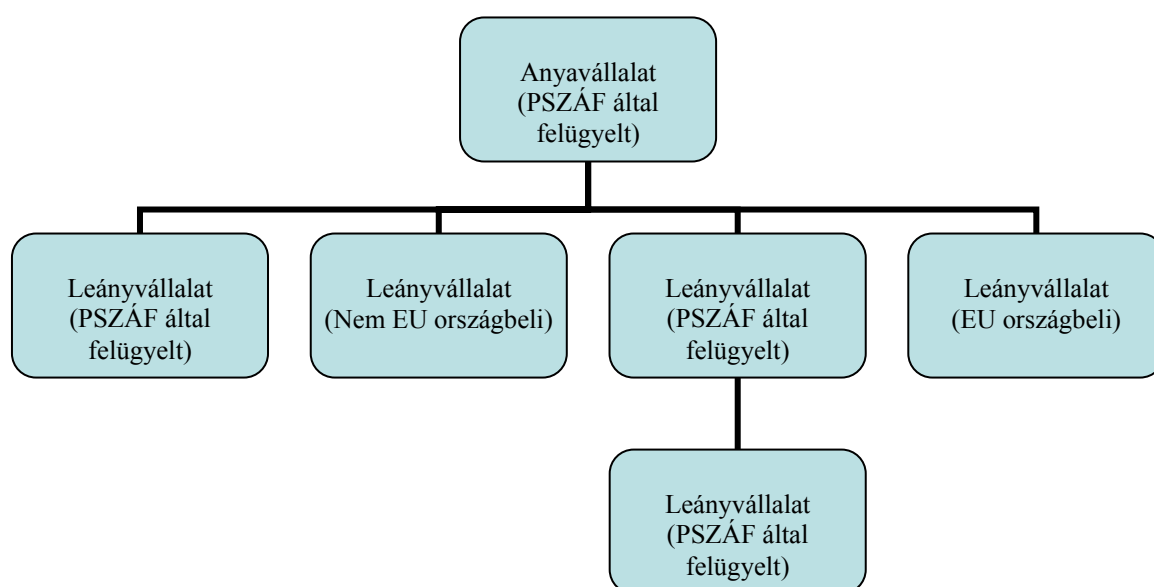

2. Konzolidált szintű vizsgálat

A belső tőkeszükséglet számítását **csoporthoz – azaz konzolidált - szinten** kell alkalmazni, ha az intézmény leányvállalatnak, vagy anyavállalatnak minősül abban a tagállamban, ahol engedélyezték, illetve ahol felügyelik.

2.1. A csoport EU szintű anyavállalata Magyarországon rendelkezik székhellyel

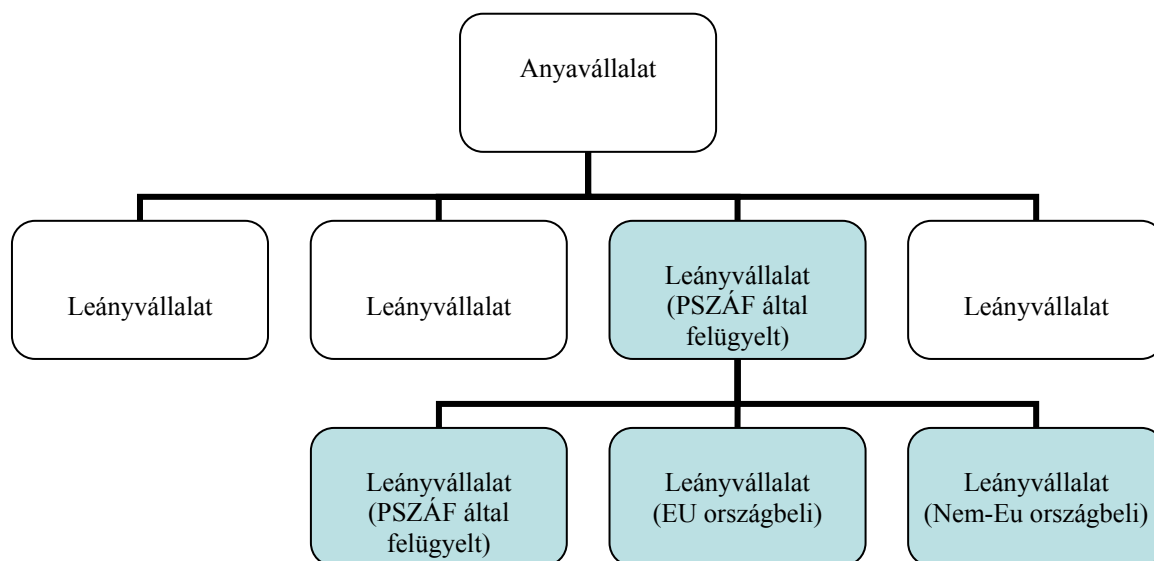
Ha a csoport EU szintű anyavállalata Magyarországon rendelkezik székhellyel, akkor e követelmény szerint a **hazai anyavállalat** anyavállalatnak – mely egyben EU szintű anyavállalat - az összevont felügyelet alá tartozó intézményi kör vonatkozásában összevont alapon kell megfelelni a belső tőkekövetelmény számítási követelményeknek⁷¹.

Ha a csoport EU szintű anyavállalata más tagállamban rendelkezik székhellyel⁷², akkor a belső tőkekövetelmény számítási követelményeknek tagállami szinten, azaz a hazai leányvállalat összevont felügyeleti körébe tartozó intézmények vonatkozásában összevont alapon kell .A rendszer kidolgozásáért, valamint a tőkekövetelmény számítás minőségéért a hazai csoport vezetése a felelős abban az esetben is, ha a hazai csoportvonatkozásában a belső tőkekövetelmény számítási folyamatok magasabb, EU szinten kerülnek kialakításra. Ebben az esetben az EU szinten központilag kidolgozott stratégiának, folyamatoknak és rendszereknek alkalmasnak kell lennie a hazai csoportvezető intézmény összevont felügyeleti körébe tartozó intézménycsoport kockázatainak felmérésére és a kockázati profilnak megfelelő tőkekövetelmény megfeleltetésére, s ezt a Felügyelet mint host felügyelet részére elfogadható módon be kell mutatni.

⁷¹ 2006/48/EK 71 cikk (1)

⁷² Megjegyzendő, hogy ha az anyavállalat nem-EU országban (harmadik országban) bejegyzett, akkor a CRD 143. cikkelye szerint kell eljárni.

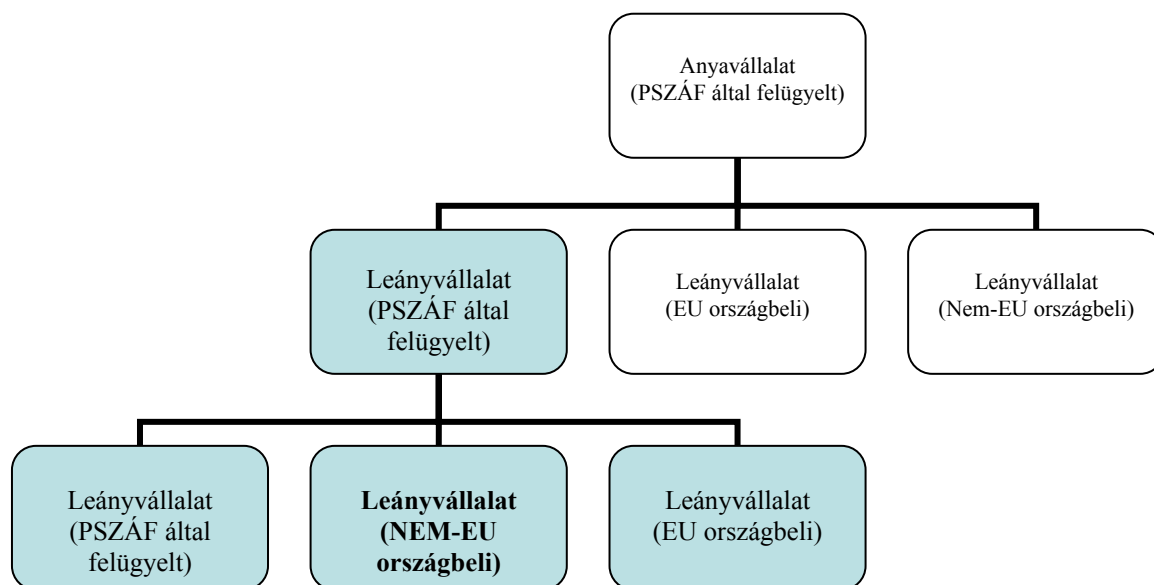
Az EU szintű és tagállami szintű konszolidált vizsgálat kapcsolata

Ha az EU szintű anyavállalat nem abban a tagállamban rendelkezik székhellyel, ahol az adott intézményt engedélyezték, felügyelik (2.2. eset), akkor a csoportnak a konszolidáció két szintjén is meg kell felelnie a belső tőkekövetelmény számítási követelményeknek. Jellemzően a hazai intézmény-csoportok, mivel külföldi (EU szintű) anyavállalattal rendelkeznek, ebbe a kategóriába tartoznak, és így mind EU szinten (az EU szintű anyavállalat teljes csoportszintjén, konszolidáltan), mind tagállami szinten (a hazai leányvállalat összevont felügyeleti körébe tartozó intézményi kör vonatkozásában) alkalmazni kell a belső tőkekövetelmény számítási rendszert. Ebben az esetben viszont a követelmények egyedi szintű alkalmazása nem előírás.

3. Szub-konszolidált szintű vizsgálat

Abban az esetben azonban, ha egy hazai anyavállalattal rendelkező leányvállalati hitelintézetnek egy harmadik országban székhellyel rendelkező hitelintézet, befektetési vállalkozás, pénzügyi vállalkozás vagy befektetési alapkezelő leányvállalata vagy járulékos vállalkozása van, akkor a hazai leányvállalati hitelintézetnek – hazai anyavállalata csoportszintű megfelelése mellett - **szubkonszolidált szinten**, azaz a leányvállalat összevont felügyeleti körébe tartozó intézményi kör vonatkozásában összevont alapon is meg kell felelni a belső tőkeszükséglet számítási követelményeknek⁷³.

⁷³ 2006/48/EK 73 cikk (2)

Együttműködés más felügyeleti hatóságokkal:

A validációs eljáráshoz hasonlóan a nemzetközi csoportok felügyeleti felülvizsgálata (SREP) a felügyeletek közötti együttműködésen alapul, vagyis a konszolidáló felügyelet (home) és a fogadó országok felügyeletei (host) együtt kell, hogy működjenek⁷⁴. Az együttműködés és az információ áramlás alapja az adott intézmény „fontossága”, szignifikanciája⁷⁵.

A nemzetközi csoportok esetében a Felügyelet a folyamatokba való beépülést az alábbi szempontok alapján vizsgálja:

- milyen a leányvállalat és az anyavállalat közötti párbeszéd, mennyire tudatos a leányvállalatnál a belső tőkeszükséglet számítási módszerek alkalmazása: helyi szinten is elérhető-e részletes, alapos ismeretek a központilag alkalmazott módszerről,
- jól definiáltak-e a központi és helyi feladatok a belső tőkeszükséglet számítási rendszer alkalmazás során: minden részletre kiterjedő-e és konzisztens-e a kockázatok azonosítása, felmérése, értékelése,
- a csoport-szinten kidolgozott számítások eredményei mennyire jelennek meg a helyi szintű döntéshozatalban, belső irányításban, kockázatkezelésben.

A megfelelő tőkésítettség vizsgálatánál a felügyelet a leányvállalati szinten a következő szempontokat veszi figyelembe:

- megfelelő figyelmet fordítanak-e a tőkemegfelelés számításánál a helyi speciális kockázatok feltárására, csoport-szinten és helyi szinten más minősülhet lényeges kockázatnak,
- megfelelően adaptáltak-e az alkalmazott stressz tesztek, érzékenységi vizsgálatok, figyelembe veszik-e az adott ország gazdasági környezetét,

⁷⁴ CEBS ajánlás a Felügyeletek közötti együttműködésről (GL 09)

⁷⁵ A szignifikancia szempontjairól lásd bővebben a Validációs Kézikönyv I. kötetének 2. fejezetét

- o biztosított-e a helyi szintű üzleti terveknek megfelelő tőke, a kockázati limitekkel, kockázati kitettségekkel arányos-e a tőke,
- o hogyan történik a belső tranzakciók értékelése, hol jelenik meg a kockázatvállalás,
- o milyen módszerrel történik a csoporton-belüli tőkeallokáció: egyszerű módszerrel történik-e vagy a diverzifikációs hatást⁷⁶ is figyelembe veszik-e a tőkeallokációnál
- o helyi szinten elfogadhatók-e a kockázat-aggregálás során figyelembe vett diverzifikációs hatások
- o a csoporton belüli tőketranszfer lehetősége: az adott intézmény hogyan tud a szükséges tőkéhez hozzájutni kiélezett pénzügyi helyzetben

Az allokált tőke elégtelensége esetén a Felügyelet, mint „host” felügyelet, a 2. pillérben foglaltak alapján többlettőke követelményt írhat elő és egyéb intézkedéseket kezdeményezhet⁷⁷.

VII. Kis intézmények belső tőkeszükséglet számítására vonatkozó felügyeleti elvárások

Arányosság elve:

Az arányosság elve az ICAAP felülvizsgálat során egy kiemelt szempont. A belső tőkeszükséglet számítására vonatkozó felügyeleti elvárások mértéke függ az adott intézmény:

- o típusától,
- o méretétől
- o tevékenységének összetettségétől
- o és természetesen annak kockázatosságától.

Az arányos követelmény tehát relatív fogalom és a fenti több tényező vizsgálatának eredménye, megjegyzendő, hogy az arányosság elvének érvényesítése az összes CRD hatálya alá tartozó intézményre vonatkozik, azaz a fenti tényezők alapján a felügyeleti felülvizsgálati folyamat mélysége és az intézménnyel folytatott dialógus is különböző intenzitású lesz. A felügyeleti felülvizsgálat során külön meg kell említeni és meg kell különböztetni az úgynevezett kis intézményeket.

Kis intézmény

Kis intézménynek azok az intézmények tekinthetők, amelyek megfelelnek az alábbiakban felsorolt jellemzők többségének:

- o tevékenysége nem bonyolult és csak termékek egy jól behatárolható körére irányul,
- o relatív kis piaci részesedéssel rendelkezik,

⁷⁶ A diverzifikációs haszon figyelembe vétele az allokációnál többféle módszerrel történhet: egyenlő arányban osztják fel, a marginális kockázattal tőkét osztják fel az egységeknek, vagy az abszolút kockázati hozzájárulás alapján osztják fel.

⁷⁷ Hpt és Tpt. alapján

- nem alkalmaz a Felügyelet által jóváhagyott módon fejlett módszert a hitelezési, a működési vagy a piaci kockázat tőkekövetelmény számítására,
- elsősorban Magyarország területén nyújtja szolgáltatásait és nem végez jelentős határon átnyúló szolgáltatásokat,
- saját véleménye szerint kis intézménynek minősíthető.

Arról, hogy egy intézmény kis intézményként kezelhető, a végső döntést a Felügyelet hozza meg.

A kis intézmények belső tőkeszükséglet számítási rendszereinek kidolgozása során a Felügyelet ajánlja, hogy az intézmények által létrehozott érdekképviselői szervezetek, központi szervezetek, szakmai szövetségek koordináló, irányító szerepet töltsenek be. Ezen szervezetek kidolgozhatnak olyan útmutatót és belső tőkeszükséglet számítási módszert a tagintézményei számára, amelyet azok átvesznek és a működésük során alkalmaznak. Ebben az esetben a Felügyelet egyeztet a módszert kidolgozó érdekképviselői és más központi szervezetekkel a módszer megfelelőségéről, de a módszer alkalmazását az intézmények működésének vizsgálata során egyedileg is ellenőrzi.

Kis intézményekre érvényes elvárások

Annak ellenére, hogy az egyes elvek arányosan alkalmazhatóak, a kisebb intézményeknek is meg kell felelniük valamennyi, az intézmények belső tőkeszükséglet számításával kapcsolatban megfogalmazott felügyeleti elvárásnak⁷⁸. A belső tőkeszükséglet számítási folyamat során tehát valamennyi releváns kockázatot figyelembe kell venni.

A belső tőkeszükséglet számítás előírásának célja nem pusztán az új tőkekövetelmény szabályozásnak való megfelelés biztosítása, hanem az, hogy az váljon a törvény hatálya alá tartozó pénzügyi szereplők vezetésének egyik kulcseszközévé. A belső tőkeszükséglet számítás bevezetésének és rendszeres alkalmazásának célja az intézmények kockázat-tudatos vezetésének erősítése, az adott intézmény kockázati szintjének rendszeres mérése valamint az előre nem látható veszteségekre fedezetül szolgáló tőke mértékének meghatározása.

A belső tőkeszükséglet számítás rendszere több olyan elemet tartalmaz, amelyet az intézmények már eddig is alkalmaztak részben a szokásos éves üzleti terv és a stratégiai tervezés keretében, részben pedig a mindmáig egységesen előrt tőkemegfelelési mutató számításának elvégzésekor.

A kis intézmények oly módon is megfelelhetnek a hazai szabályozás belső tőkeszükséglet számítási kötelezettségeinek, hogy megvizsgálják a jelen ajánlásban felsorolt kockázati típusoknak való kitettségüket és az azok fedezetül szolgáló tőke összegét. Felmerülhetnek azonban olyan kockázatok is, amelyek jelen anyagunkban nem szerepelnek, ebben az esetben az intézmény felelőssége, hogy a belső tőkeszükséglet számítás az ilyen kockázatok is figyelembe vegye. A pénzügyi intézményeknek azzal is tisztában kell lenniük, hogy a tőke a kockázatok fedezésének csak végső eszköze, amelynek mértékét a hatékonyabb kockázatkezelési és ellenőrző funkciók alkalmazása révén a kockázatok mértékének csökkentésével mérsékelni lehet.

Módszertan

A belső tőkeszükséglet-számítás módszerére nem csak egyetlen megközelítési lehetőség létezik. A kis intézmények például választhatnak egy olyan módszert is, amely az 1. pillérben

⁷⁸ Az arányosság a felügyeleti elvárásban csak az ICAAP 6-10 alapelvek érvényesülésére értendő. Az első öt ICAAP alapelvnek minden intézménynek maradéktalanul meg kell felelnie.

meghatározott tőkekövetelményből indul ki, és azt méri, hogy szükség van-e az 1. pillérben nem szereplő kockázati típus miatt többlet tőkekövetelményre.

Ugyanígy a kis intézmények választhatják az építőkocka elven működő módszert, amely valamennyi kockázati típusra külön-külön kiszámított tőkekövetelményeket összegzi. A módszer választása során az intézménynek figyelembe kell vennie, hogy mennyire képes a módszer működtetéséhez szükséges információk összegyűjtésére, valamint rendelkezik-e a tőkekövetelmény számításához szükséges eszközökkel.

Bármelyik módszert is választja az intézmény mindenképpen szükséges, hogy annak eredményét összehasonlítsa a jelenlegi, valamint a jövőbeni várhatóan rendelkezésére álló tőkéjével. A tőketerv készítése kiemelt fontosságú. A belső tőkeszükséglet-számítás két részből áll, egyrészt a kockázati kitettségek meghatározásából, másrészt azok alapján a tőkekövetelmény számításából.

Az 1. pilléren alapuló tőkekövetelmény-számítás

Az az intézmény, amelyik ezt a módszert választja, annak az alábbiakat kell megbecsülnie:

- az 1-es pillér szerint számított tőkekövetelmény megfelelően tükrözi-e a tényleges kockázatokat
- mennyi tőkét kell allokálni a 2-es pillér, valamint a külső tényezők miatti kockázatokra

Építőkocka alapú megközelítés

Az az intézmény, amelyik ezt a módszert választja, külön-külön méri fel valamennyi 1-es és 2-es pillér szerinti, valamint külső tényezőkből származó kockázatokat és összegzi a kockázati típusokra egyenként számított tőkekövetelményeket. Annak meghatározása, hogy egy kockázati típus relevánsnak minősül-e, érzékenység vizsgálati elemzésekkel történhet.

A belső tőkeszükséglet-számítás lépései

- Kockázatok azonosítása: az intézménynek első lépésben el kell készítenie a releváns kockázati típusok listáját. Ennek meghatározása során azt kell megvizsgálni, hogy a múltban elsősorban milyen okokból következtek be veszteségek, és mennyire valószínű, hogy hasonló veszteségek újra be fognak következni. A lista összeállítása során a múltbeli információkon túl, a várható jövőbeli eseményeket is figyelembe kell venni.
- A tőkeszükséglet-számítás: valamennyi, a releváns kockázatok listáján szereplő kockázati típus esetén meg kell becsülni, hogy abból az intézménynek mekkora vesztesége származhat, amelyeket összegezve számítható az azok fedezetére számítható tőke összege.
- Tőketervezés: az intézménynek nem csak a jelen helyzetre, hanem a jövőre nézve is meg kell becsülnie, hogy várhatóan mennyi tőke fog a rendelkezésére állni, és hogy az összhangban van-e az üzleti tervéből valószínűsíthető jövőbeni tőkeszükségletére.
- Eredmény

Az intézménynek a fentiek alapján az aktuális helyzetre és a várható jövőbeni eseményekre becsült eredmények alapján kell meghatároznia belső tőkeszükséglet összegét.

Kis hitelintézetek tipikus kockázatai

- koncentrációs kockázat (egyedi ügyfelek földrajzi, szektorális),
- ellenőrzési/vezetési kockázat (internal governance),

- o hitelkockázat,
- o kamatláb-kockázat,
- o likviditási kockázat,
- o működési kockázat,
- o stratégiai kockázat,
- o külső tényezők kockázata.

Kis befektetési vállalkozások belső tőkeszükséglet számítása

A befektetési vállalkozásokra való tőkekövetelmény előírások eltérnek a hitelintézetekre vonatkozó szabályoktól abban, hogy a szabályozói minimum tőkekövetelmények számítása során szerepet kap az előző évi működési költségek 25%-a. A szabályozás kétféle befektetési vállalkozást különböztet meg:

- az egyszerűbb tevékenységeket végző befektetési vállalkozások⁷⁹ esetében a tőkekövetelmény a hitelezési és a piaci kockázat tőkekövetelménye valamint az előző évi működési költségek 25%-a közül a nagyobbik összeg,

- a befektetési szolgáltatások szélesebb körét végző befektetési vállalkozások esetében a tőkekövetelmény a hitelezési és a piaci kockázat tőkekövetelménye valamint az előző évi működési költségek 25%-a.

Mindkét esetben szükség van azonban arra, hogy az intézmény megvizsgálja azt, hogy a működési költségek jól tükrözik-e az intézmény kockázatait. Az egyszerűbb tevékenységet végző intézmény számára különösen fontos ennek a vizsgálata, mivel ebben az esetben a működési költségek 25%-a adja az első becslést a belső tőkeszükséglet összegére.

A kisebb befektetési vállalkozások számára az alábbi tipikus kockázatoknak való kitettséget célszerű megvizsgálni:

- o koncentrációs kockázat (nagykockázat vállalás, nagy ügylet, termékkoncentráció stb),
- o működési kockázat,
- o külső tényezők kockázata (piaci körülmények romlása, új piacokra betörés, új termékek bevezetése stb),
- o hitelezési kockázat,
- o ellenőrzési/vezetési kockázat,
- o kamatláb-kockázat,
- o likviditási kockázat,
- o stratégiai kockázat,
- o reputációs kockázat (pl. ügyfél megbízások nem kellő színvonalú teljesítése, rossz üzleti tanácsadás miatt),
- o piaci kockázat

⁷⁹ Részletesen ld. 2006/49/EK irányelv 20. cikkely (2)-(3) bekezdések

VIII. Az ICAAP implementációs folyamat

Az ICAAP implementációja egy négy szakaszból álló folyamat során valósulhat meg.

Az intézménnyel szembeni elvárások (a célállapot) meghatározása

Első lépésként az intézménynek fel kell mérnie a vonatkozó felügyeleti elvárások és követelmények körét, különös tekintettel a 2006/48/EC és 2006/49/EC direktívák, a Validációs Kézikönyv, és a jelen útmutatóban foglaltakra. Második lépésként az általános követelményeket pontosítani és részletezni kell az intézmény sajátosságainak megfelelően. A belső értékelési eljárás során azonosítani kell a lényeges kockázatok körét, és ezekből kiindulva meg kell határozni az intézmény kockázati profilját. Az alkalmazott belső tőkeszükséglet számítási módszerre, eljárásokra, folyamatokra, szervezetre vonatkozó követelmények a kockázati profil ismeretében fogalmazhatóak meg, és összességük alkotja az elérni kívánt célállapotot.

Gap-analízis (a célállapot és a jelenlegi állapot összevetése)

A célállapot definiálása után az intézménynek elemeznie kell azokat a követelményeket, amelyeknek jelenleg nem, vagy csak részben felel meg. Ennek során át kell tekintenie belső kockázatkezelési rendszere módszereinek, folyamatainak és szervezeti struktúrájának aktuális állapotát. A célállapot és az aktuális állapot összehasonlításával meghatározhatók azok a rések, amelyeket az implementáció során át kell hidalni. Az aktuális állapot és az eltérések azonosítását és elemzését az érintett területek szakértőinek kell elvégezniük. Az eredményeket, beleértve az azonosított eltéréseket, azok jelentőségének és következményeinek értékelését, valamint a szükségesnek ítélt korrekciós intézkedéseket, részletesen dokumentálni kell.

Az implementáció megtervezése

A tervezés első lépéseként meg kell határozni a szükséges intézkedések prioritását, hogy az implementációhoz szükséges erőforrások megfelelően allokálhatóak legyenek. A következő lépésben az egyes intézkedéseket hozzá kell rendelni az azokat végrehajtó szervezeti egységhez, illetve meg kell jelölni, hogy ki lesz felelős az addig még nem kezelt témakörök feldolgozásáért. Végezetül meg kell határozni a folyamat minden egyes szakaszára vonatkozóan a határidőket és a felelősségi köröket.

Az implementáció

Az implementáció első szakaszában történhet meg a módszertani tervek kidolgozása vagy adaptálása. Ezt követően kerülhet sor a szervezeti és IT követelményeknek (pl. a kockázatmentés, limitrendszer) való megfelelést célzó intézkedések végrehajtására. Ezután meg kell határozni és dokumentálni kell a belső tőkeszükséglet számítási folyamatokra és eljárásokra vonatkozó követelményeit és felelősségi köreit (pl. kockázatok és a szükséges tőke összekapcsolása, limitek monitoringja, intézkedéshozatal). A belső tőkeszükséglet számítási rendszernek integrálódnia kell az intézmény stratégiai és működési kontroll mechanizmusába (pl. éves tervezés, költségvetés), integrált részét kell képezze az intézmény irányításának és döntéshozatali folyamatainak.

IX. Dokumentum-lista

A felügyeleti felülvizsgálatra az intézményeknek az általuk alkalmazott tőkemegfelelés belső értékelési eljárását be kell mutatniuk. A Felügyelet egyelőre nem szándékozik a beadandó anyagra vonatkozóan formanyomtatványt kiadni.

Ebben a fejezetben csak javaslatot adunk a beadandó anyag elkészítésénél megfontolandó témakörökkel kapcsolatban, de mind a forma, mind a tartalom az intézmények döntésére van bízva.

Összefoglaló:

- Kockázati stratégia bemutatása
- Az intézmény lényeges tevékenységeinek/üzletágainak rövid bemutatása
- Rövid áttekintés az alkalmazott belső tőkeszükséglet számítási módszerekről, az alkalmazott módszer esetleges változtatásáról
- A belső tőkeszükséglet számítás eredménye és a rendelkezésre álló tőke kapcsolata
- Az intézmény kockázatkezelési módszerei megfelelőségének értékelése
- Az intézmény lényeges kockázatainak rövid értékelése, az előző értékeléshez képest bekövetkezett változások
- A tőke-megfelelési vizsgálat ideje, mely cégcsoport-tagokra terjed ki, ki végezte és ki hagyta jóvá

A jelenlegi és a tervezett pénzügyi és tőkehelyzet bemutatása

A tőketerv részletezése: tőkeigény-tőkefelhasználás, belső/külső források, osztalék-politika

Tőkemegfelelési számítás részletes ismertetése

- a kockázatok (ezen belül az egyéb kockázatok) feltárására és kezelésére kialakított módszertan dokumentációja,
- a számítási módszer és eredmény részletes ismertetése, gazdasági tőkeszámítási módszer esetében a konfidencia-szint, feltételek megadása,
- a számítás időpontja és időhorizontja,
- a kockázatok (ezen belül az egyéb kockázatok) térképe, a kockázatok definíciója,
- a számítás során figyelembe vett lényeges kockázatok ismertetése, ahol szükséges összehasonlítás az 1. pillér számítás eredményével, az adott kockázatra vonatkozó intézményi kockázati étvággal (limittel) való összehasonlítás,
- a kockázatot csökkentő elemek,
- a módszertan és feltételezések ismertetése (a kockázatok mérésének módszere),
- az egyéb kockázatok belső tőkeallokáció folyamatában történő figyelembevétele,
- a stressz-teszt és forgatókönyv-teszt eljárások feltevéseinek és eredményeinek ismertetése

- az aggregálási eljárás ismertetése, a figyelembe vett korrelációs, diverzifikációs hatások és azok indoklása,
- az intézmény kockázatkezelési módszereinek és folyamatainak megfelelőségi értékelése (önértékelés: gyenge pontok, hiányosságok, cselekvési terv (action plans)).

A belső tőkeszükséglet számítási módszertan beépülése a folyamatokba

- annak értékelése, bemutatása, hogy a belső tőkemegfelelés folyamatai mennyire képezik a döntési folyamat integráns részét,
- ICAAP felülvizsgálat eredménye, főbb megállapítások,
- az ICAAP folyamatokban tervezett illetve folyamatban lévő változtatások.

Az ICAAP-et a Felügyelet a kockázati ciklushoz kapcsolódóan, a vizsgálati tervben meghatározottak szerint, annak keretében vizsgálja. Ezért a vonatkozó dokumentációt csak a Felügyelet kérésére (előzetes értesítés mellett) kell benyújtani.

Hivatkozott, ill. felhasznált anyagok

A hitelintézetek és befektetési vállalkozások új tőkekövetelmény szabályozása (Capital Requirements Directives, CRD) tartalmazó 2006/48/EK direktíva
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/oj/2006/l_177/l_17720060630hu00010200.pdf

Nemzetközi szervezetek anyagai

Committee of European Banking Committee (CEBS)

„Guidelines on the Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2” ,(25 January 2006,) CEBS GL 03 revised
<http://www.c-eps.org/pdfs/GL03.pdf>

“Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process „(3 October 2006) CP11
http://www.c-eps.org/documents/guidelines_IRRBB_000.pdf

“Technical aspects of the management of concentration risk under the supervisory review process,, (14 December 2006) CP11 2nd part
<http://www.c-eps.org/documents/GL03Cr.pdf>

“Technical aspects of stress testing,, (14 December 2006) CP12
<http://www.c-eps.org/documents/GL03stresstesting.pdf>

“Guideline on outsourcing,, (14 December 2006), CEBS GL 02
<http://www.c-eps.org/GL02OutsourcingGuidelines.pdf.pdf>

“Paper on the Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP) for Smaller Institutions,, (27 March 2006), CEBS Groupe de Contact
http://www.fsa.gov.uk/pubs/international/cebs_icaap.pdf

Basel Committee on Banking Supervision

„International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards - A Revised Framework (Updated November 2005)
<http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>

„Principles for the managing and Supervising of interest rate risk (July 2004)
<http://www.bis.org/publ/bcbs108.pdf>

„The management of liquidity risk in financial groups (May 2006)
<http://www.bis.org/publ/joint16.pdf>

„Studies on credit risk concentration – Working Paper No 15. (November 2006)
http://www.bis.org/publ/bcbs_wp15.pdf

Felügyeleti útmutatók⁸⁰

Financial Services Authority UK:

Report and first consultation on the implementation of the new Basel and EU Capital Adequacy Standards (Jul 2003), FSA CP189
<http://www.fsa.gov.uk/pubs/cp/cp189.pdf>

Strengthening Capital Standards 2 (February 2006), FSA CP06/03
http://www.fsa.gov.uk/pubs/cp/cp06_03.pdf

„ICAAP submission – suggested format”
http://www.fsa.gov.uk/pages/About/What/International/pdf/ICAAP_sub.pdf

„Pillar 2 Overview of the SREP framework proposed for use by the FSA”
http://www.fsa.gov.uk/pages/About/What/International/pdf/SREP_overview.pdf

„FSA'S implementation of CRD Pillar 2: home/host issues”
http://www.fsa.gov.uk/pubs/international/home_host.pdf

Osztrák Nemzeti Bank:

„Guidelines on Bank-wide Risk Management Internal Capital Adequacy Assessment Process (February 2006)
http://www.oenb.at/de/img/lf_icaap_englisch_gesamt_tcm14-39190.pdf

Holland Nemzeti Bank:

„Supervisory Review – The Internal capital Adequacy Assessment Process (June 2004)
http://www.dnb.nl/dnb/home/file/con_supervisory_review_tcm12-98126.pdf

⁸⁰ A társfelügyelet anyagai is folyamatosan bővülnek, változnak. A felsorolás nem teljeskörű.

Kapcsolódó és hivatkozott PSZÁF ajánlások:

- 11/2006. (XII.14.) számú ajánlás a belső védelmi vonalak kialakításáról és működtetéséről
- 7/2006. (IX. 28.) számú ajánlás a hitelkockázat-kezelés hatékonyságának növeléséről
- 2/2006. (II.2.) számú ajánlás a befektetés-kezelési (vagyonkezelési) tevékenységet végzők befektetési döntéshozatalával, üzletkötéseikkel kapcsolatos elvárásokról, valamint a felmerülő kockázatok kezeléséről
- 10/2001. számú ajánlás a pénzügyi szervezetek működésének biztonsági feltételeiről
- 8/2001. számú ajánlás a hitelkockázat kezeléséről
- 3/2000. számú ajánlás a befektetési szolgáltatók kockázatkezelési rendszereiről
- 2/2000. számú ajánlás a hitelintézetek eszköz-forrás gazdálkodásáról és a piaci kockázatok kezeléséről
- 5/2004. számú módszertani útmutatója a hitelintézetek kamatláb-kockázatának kezeléséről
- 3/2002. számú módszertani útmutató a pénzügyi csoportok összevont alapú irányításáról és kockázatkezeléséről